Музичне мистецтво

Кондратова Л.Г.

«Музичне мистецтво»

ПІДРУЧНИК ДЛЯ 4 КЛАСУ

загальноосвітніх навчальних закладів

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2015

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71
К 64

Рецензенти:

Ковальова С.В., кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогічної майстерності Київського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів

Манжос В.М., вчитель музичного мистецтва загальноосвітньої школи
І-ІІІ ст. №1 м. Запоріжжя, вчитель-методист,
заслужений учитель України

Кондратова Л.Г.
К 64 Музичне мистецтво : підручник для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 176 с. : іл. + 1 електрон. опт. диск (CD). — Електрон. версія. — Режим доступу : http://www.bohdan-digital.com/edu.

ISBN 978-966-10-4118-8

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва

© Кондратова Л.Г., 2015
© Навчальна книга – Богдан,
оригінал-макет, 2015

ISBN 978-966-10-4118-8

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— послухай музику;

— мелодія пісні;

— заспівай пісню;

— виконання пісні.

Цими піктограмами у підручнику позначено ті його складові, які можна відкрити у pdf-файлі або скориставшись CD, що входить у комплект.

У зв'язку з великим обсягом електронної складової підручника, у pdf-файлі активною є тільки її частина. Для завантаження всіх матеріалів треба перейти за посиланням:

http://www.bohdan-digital.com/edu.

Юний друже!

Запрошую тебе до Країни музичного мистецтва. Цього року ти будеш мандрувати музичними стежками України та країн Європи і світу та зрозумієш, що музика не знає меж і кордонів.

Ми спробуємо з тобою не тільки відчути красу української народної музики, але й осягнути її інтонаційні особливості та національну своєрідність.

Завдяки цьому підручнику ми познайомимося з народними піснями українців та інших народів, а також із творами українських та зарубіжних композиторів. На ігровому майданчику будемо грати в музичні ігри та виконувати цікаві творчі завдання.

Разом з тобою вивчати основи музичного мистецтва, слухати твори і співати пісні, подорожувати та гратися на майданчику будуть наші друзі — Оксанка й Петрик. Вони теж навчаються у 4 класі та прагнуть стати справжніми музикантами.

Бажаю тобі приємних зустрічей із музичним мистецтвом!

Автор

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- Послухай музику
- Заспівай пісню
- Мелодія пісні
- Виконання пісні
- Сходинки пізнання
- Запам’ятай
- Музичні цікавинки
- Хвилинка творчості
- Ігровий майданчик
- Підсумовуємо вивчене
- Виконай удома

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА НАРОДІВ СВІТУ

МУЗИКА МОГО НАРОДУ

МУЗИКА ЄДНАЄ СВІТ

МУЗИКА РІДНОГО КРАЮ

Доброго дня, мій друже! Пропоную тобі завітати до Країни музичного мистецтва та дізнатися про співучу державу, в якій ми усі живемо. Допоможуть у цьому Оксанка та Петрик — наші нові друзі.

Авторами музичних творів є професійні музиканти — композитори. Але серед безлічі музичних творів є й такі, автори яких невідомі. Вони називаються народними, бо їхнім творцем є сам народ. Іноді композитори створюють музичні твори, які написані на основі народної музики або подібної до неї. Це музичні твори в народному дусі.

РІЗНОВИДИ МУЗИКИ

Професійна

Народна

Професійна в народному дусі

Професійна музика — це музика, створена композитором і виконана професійними виконавцями.

Народна музика — музика, створена народом, її автори — невідомі. До неї належать вокальні та інструментальні мелодії, що від найдавніших часів існування певного народу переходять з одного покоління до наступного шляхом усної передачі.

Професійна музика в народному дусі — музика, написана композитором на основі народних мелодій чи схожа на народну музику.

У житті кожного народу музика відіграє важливу роль. Пісні розповідають про історію народу, передають національний колорит, малюють образи природи. Пісня, мова, народний одяг, побут — усе це перебуває в нерозривному зв'язку з конкретним місцем на землі.

Українська народна музична культура має давні традиції та цікаву історію. Із сивої давнини українці оповідали в піснях про своє життя та любов до рідного краю. А чи знаєш ти, що наша Батьківщина вважається найспівучішою країною?

У народній пам'яті музика і тексти пісень зберігаються дуже довго. До нас дійшли навіть твори, які звучали кілька століть тому!

Джерелами народної творчості завжди були традиції, обряди та побут людей.

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Слова П. Чубинського *Музика М. Вербицького*

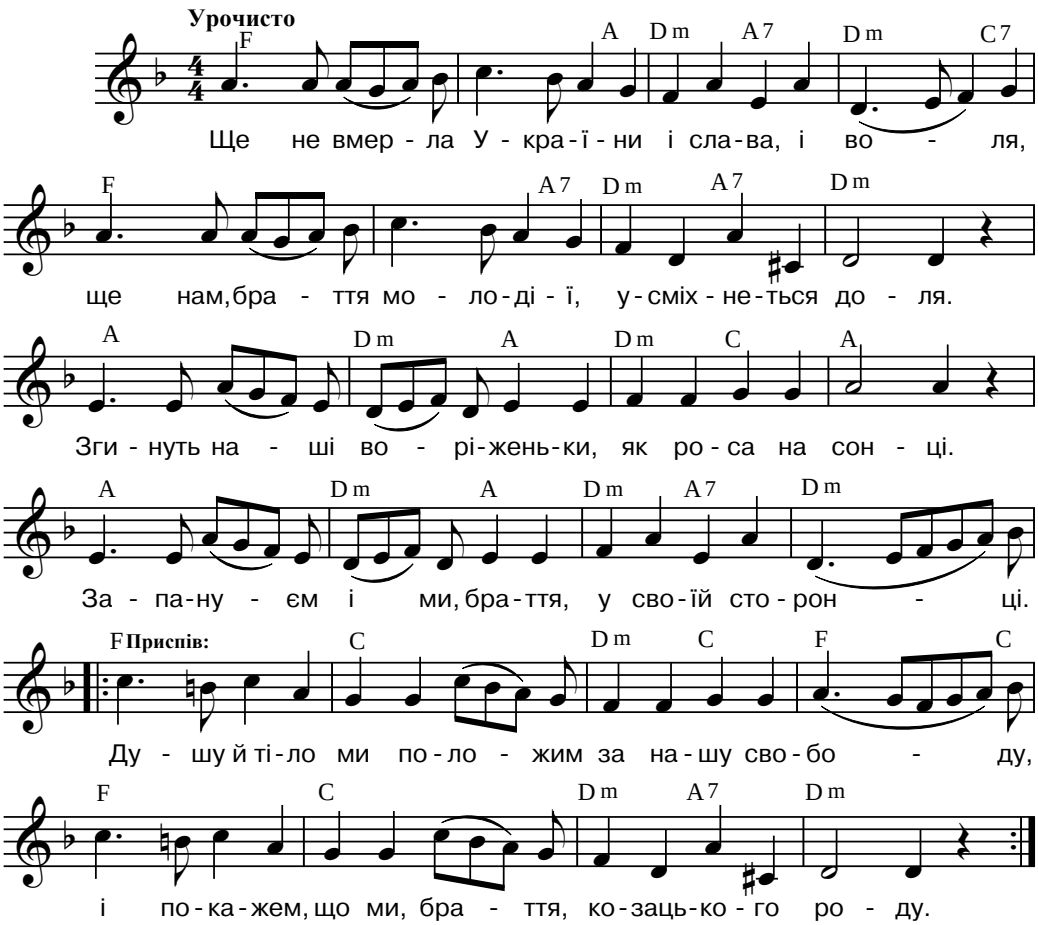

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

У кожного народу є своя головна пісня — гімн. Сьогодні, мабуть, важко знайти українця, який би не знав гімну України. Прапор, герб та гімн є символами нашої країни.

ПРАПОР

Синій, як море, як день, золотий —
з неба і сонця наш прапор ясний.
Рідний наш прапор високо несім!
Хай він, уславлений, квітне усім!

Олександр Олесь

ГЕРБ

Наш герб — тризуб,
це воля, слава й сила;
наш герб — тризуб.
Недоля нас косила,
та ми зросли, ми є,
ми завжди будем,
добро і пісню несемо
ми людям.

Наталка Поклад

Доля багатьох пісень схожа на долю нашого народу. Коли він оживав, воскресав — оживали і його пісні. Коли людей гнітила неволя — народна душа наче ховалася, але ніколи не вмирала. Багато патріотичних пісень продовжували існувати нелегально, вселяючи у серця віру в краще майбутнє. Їх суворо забороняли, але знищити не змогли. Це стосується і пісні «Ще не вмерла України».

Державним гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського. Уперше гімн з нотним текстом було надруковано у 1865 р.

Муз. М. Вербицького, сл. П. Чубинського. Державний гімн України у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України ім. Г. Вірьовки та Національного симфонічного оркестру України.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від твору.
2. У чому особливість гімну нашої держави? Розкажи про характер твору.
3. Хто виконував гімн України? Які інструменти звучали у творі?
4. Які риси характеру українців передає гімн?
5. Чи сподобався тобі цей твір? Чим саме?

Гімн — головна пісня держави. Разом із гербом та прапором є державним символом України.

ЦЕ МОЯ УКРАЇНА

Слова А. Камінчука *Музика М. Ведмедері*

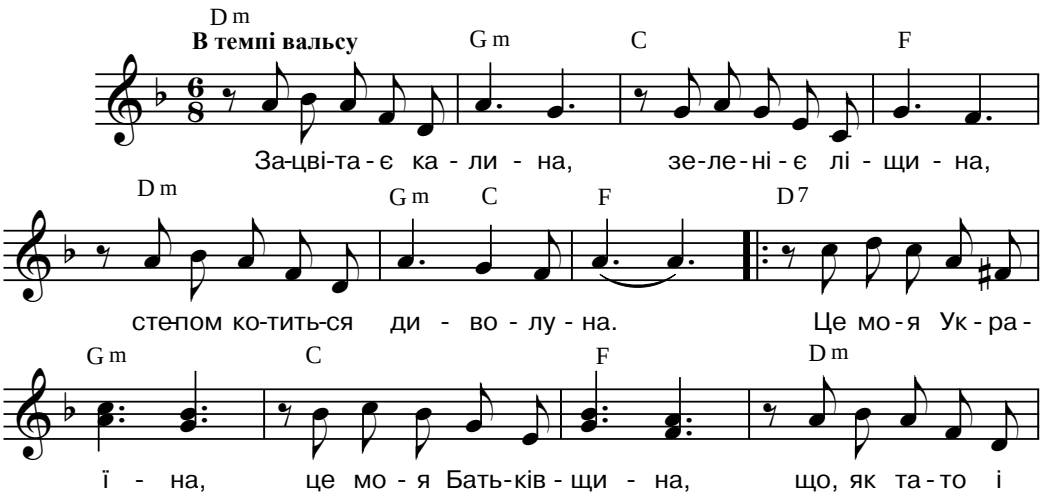

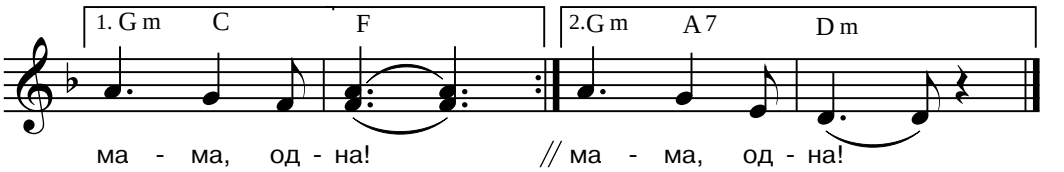

Зацвітає калина,
зеленіє ліщина,
степом котиться
диво-луна.

Приспів:

Це моя Україна,
це моя Батьківщина,
що, як тато і мама,
одна. (2)

Пробудилась тополя
і безмежному полю
вже співає веснянки вона.

Приспів.

Нахилилась вербиця,
щоб напитись водиці,
заквітчала всю землю
весна.

Приспів.

І зіркам колискові
шепчуть хвилі Дніпрові,
лине музика ніжна, ясна.

Приспів.

Наші друзі Оксанка і Петрик запрошують на ігровий майданчик. Стань із друзями в коло, взявшись за руки. Заспівайте пісню «Це моя Україна» під свій таночок.

- Які різновиди музики тобі відомі?
- Чим відрізняються українські народні твори від професійних творів композиторів?
- Які державні символи України ти знаєш? Розкажи про них.

Послухай музичний альбом. Чи є серед пісень професійні та народні твори? Намалюй емблему «Я люблю співучу Україну».

ГРАЮТЬ ТРОЇСТІ МУЗИКИ

Привіт, мій друже! Сьогодні на тебе чекає зустріч із троїстими музиками. Познайомитися з ними дуже хочуть наші друзі.

Хто ж вони — троїсті музики? Які інструменти входять до їхнього складу? Про все це ти сьогодні і дізнаєшся.

За легендою, красуня-гуцулка ніяк не могла вибрати собі нареченого з-поміж закоханих у неї скрипаля, цимбаліста і сопілкаря. Та якось вирішила: нехай хлопці позмагаються у грі на улюблених інструментах. Змагання почалося. Кожен парубок грав так майстерно, що переможця годі було визначити. Та ось заграли вони водночас — і народилася прекрасна музика, яка зачудувала весь народ.

Так і залишилися музиканти грати разом, а назвали їх **троїстими музиками**.

Знайомся — музичні інструменти, які найчастіше входять до складу троїстих музик.

Цимбали

Скрипка

Бубни

Троїсті музики грали на народних святах, весіллях, ярмарках та виконували переважно танцювальні мелодії.

До складу сучасних троїстих музик входять різні інструменти: замість скрипки зі струнних інструментів можуть бути віолончель, контрабас, бандура; бубна замінює барабан із мідними тарілками; додалися клавішні (гармонь, баян) і духові інструменти (флейта, кларнет, сопілка, труба, тромбон тощо).

Українські троїсті музики.

Ж. Колодуб. «Троїсті музики» у виконанні оркестру народних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Назви особливості звучання троїстої музики.
2. Які інструменти виконували твори?
3. Охарактеризуй темп, динаміку, ритм та мелодії творів.
4. Порівняй народну музику з авторським твором. Назви їхні спільні та відмінні риси.
5. Чи сподобалися тобі ці твори? Чим саме?

Троїсті музики — народний інструментальний ансамбль, у складі якого троє виконавців: скрипаль, цимбаліст і бубняр (або виконавці на іншому інструменті).

Жанна Колодуб — український композитор, педагог, народна артистка України, автор дитячих балетів, сюїт, кантат, творів для органа, пісень, хорових творів, музики до театральних вистав і мультфільмів.

Оксанка та Петрик запрошують разом із ними пограти в лото. Розглянь ілюстрації музичних інструментів. Спробуй скласти з них декілька складів ансамблів сучасних троїстих музик.

Скрипка

Бубни

Цимбали

Віолончель

Барабан

Корнет

Труба

Сопілка

Тромбон

Баян

Кларнет

Флейта

Засоби музичної виразності

Темп — це швидкість, з якою виконується музичний твір.

Динаміка — сила звучання голосу, музики.

Тембр — забарвлення голосу чи звуку музичного інструмента.

Регістр — певна частина звукоряду.

Ритм — організоване чергування звуків різної тривалості.

Заспіваємо разом пісню **М. Ведмедері «Це моя Україна».**

Спробуй разом із Петриком і Оксанкою створити супровід до пісні за допомогою музичних інструментів.

Бубни

Дзвіночки

Маракаси

Переглянь фільм від Оксанки і Петрика про троїстих музик.

А зараз пограй із друзями у музичну гру «Троїсті музики». За лічилкою об'єднайтеся в трійки. Кожна група повинна мати у своєму складі три різних інструменти. Під мелодію у виконанні троїстих музик потрібно зімітувати рухи на інструментах так, щоб у класі змогли впізнати музиканта.

- Що таке троїсті музики?
- Які інструменти входять до їхнього складу?
- Музичний твір якого композитора ми слухали?
- Які ти знаєш засоби музичної виразності?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Послухай українську народну музику. Чи є серед виконавців троїсті музики?

Намалюй музичні інструменти ансамблю троїстих музик, які тобі сподобалися найбільше.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ. ЖНИВАРСЬКІ ПІСНІ

Привіт, мій друже! Сьогодні Оксанка і Петрик вирушають у подорож до села. Там на великому полі вже збирають урожай і працюють хлібороби. Приєднаймося до наших друзів!

Розглянь народний календар свят і обрядів. Поміркуй, як народні пісні пов'язані з календарем.

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР СВЯТ І ОБРЯДІВ

Кожна пора року в народі супроводжувалася виконанням народних пісень. Такі календарні пісні були пов'язані із народними звичаями та обрядами і складали цілий цикл року.

Уважно розглянь ілюстрації. Усі вони пов'язані з календарно-обрядовими піснями. Що зображено на кожному малюнку? Поміркуй, які свята вони ілюструють.

Сьогодні ми познайомимося з піснями осіннього циклу.

Давня українська народна традиція — подавати гостям хліб і сіль. Хліб цілують, ним присягають, скріплюють договір, з ним пов’язують добробут і навіть саме життя.

Саме з хлібом пов’язана одна з найдавніших народних професій — косар. Під час жнив косарі виконували важливе завдання — зібрати врожай. *Жнива* — підсумок усієї праці хлібороба, справдження його мрій та сподівань.

У перший день жнив селяни, одягнені в чистий одяг, урочисто вирушали до схід сонця в поле. Починала жати найкраща робітниця. Сніп із першого ужинку — «воєвода» — встановлювався на покуті.

У піснях, які виконували під час жнив, йшлося про основні періоди праці й обряди, пов'язані з нею. Жниварські пісні виконували переважно жіночі гурти або окремі виконавці одноголосно без інструментального супроводу.

Спів завжди допомагав хліборобам працювати. Це давня українська традиція — співати жниварські пісні.

Музичний калейдоскоп жниварських пісень.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що йшлося у піснях?
2. Як ти гадаєш, коли ці пісні виконувалися? Хто їх виконував?
3. Яка картина жнив постала у твоїй уяві під час слухання пісень?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодії пісень.
5. Чи сподобалися тобі пісні? Чим саме?

Візьми пензлик та акварельні фарби і спробуй зобразити ниву, небо та сонце. Цей малюнок — твоя осіння фантазія. Озвучимо її жниварськими піснями.

В. Філіпенко. «Поле моє, поле» у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України ім. Г. Вірьовки.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музичного твору.
2. Яке поле ти уявив, слухаючи музику?
3. Які засоби музичної виразності допомогли тобі уявити картину жнив?
4. Визнач характер мелодії твору.

Жниварські пісні — музично-поетичні твори, що оспівують початок, хід та завершення жнив.

Такі пісні поділяються на три групи:

зажинкові, що виконуються під час зажинання першого снопа;

жниві — виконуються найчастіше під час ходьби в поле, повернення з нього й на перепочинку;

обжинкові — оспівують ритуал зжинання останнього снопа.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ

Українська народна пісня

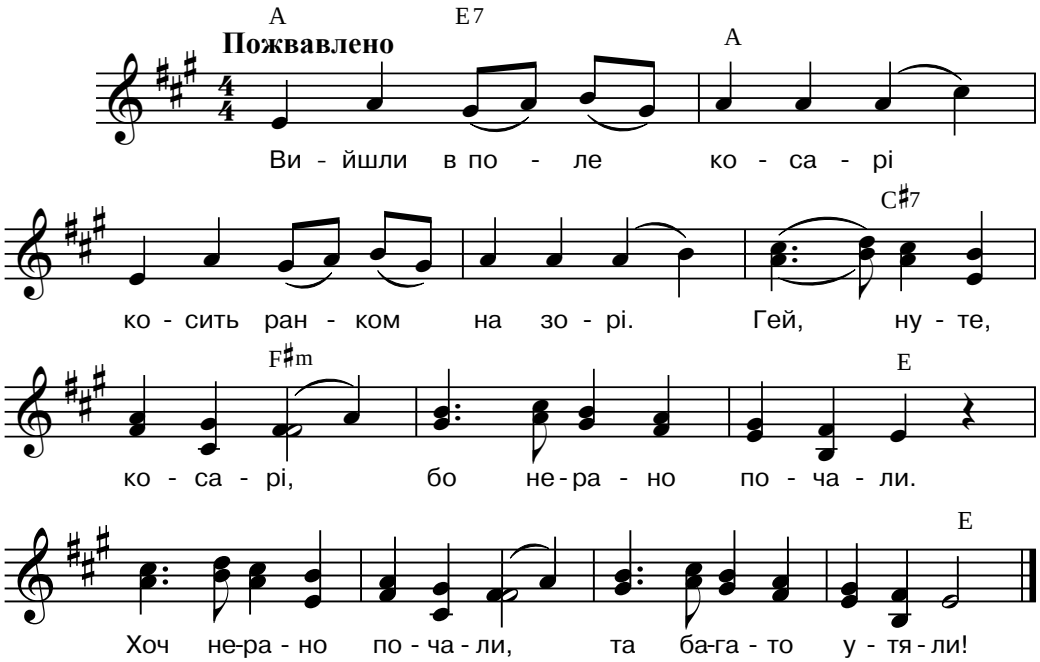

Вийшли в поле косарі
косить ранком на зорі.

Приспів:
Гей, ну-те, косарі,
бо нерано почали.
Хоч нерано почали,
та багато утяли!

До обіда покосили,
гострі коси потупили.
Приспів.

По обіді спочивали,
гострі коси поклепали.
Приспів.

Увечері холодком
клали копички рядком.
Приспів.

А в стоги як пометаєм,
то добряче погуляєм!
Приспів.

Пограймо разом з Оксанкою і Петриком на ігровому майданчику. Будемо разом співати та імітувати сіяння проса.

СІЯВ МУЖИК ПРОСО

Музична гра

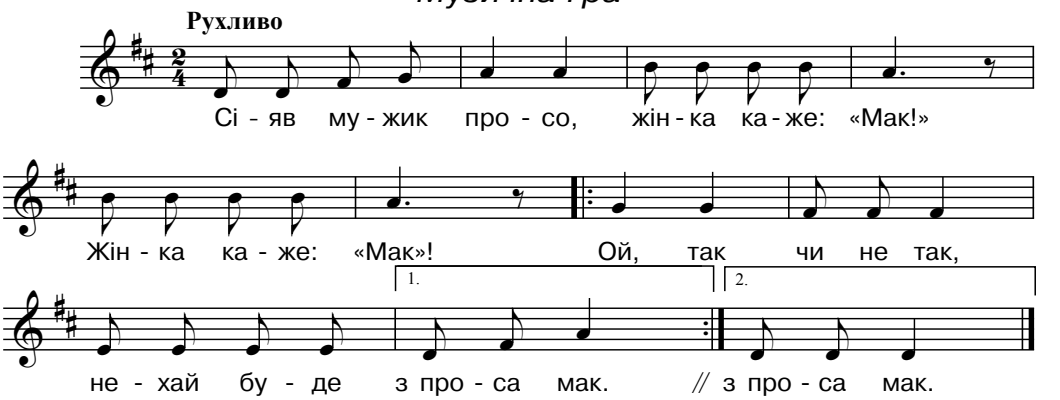

- Які пісні називаються календарно-обрядовими?
- Які пісні називають жниварськими? На які різновиди вони поділяються?
- Розкажи про характер та особливості жниварських пісень.
- Які музичні твори ми слухали на уроці?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Розпочни створювати пісенник календарно-обрядових творів, додаючи до кожної пісні свій малюнок. Цей пісенник буде готовий тільки наприкінці навчального року.

МУЗИКА В ПОБУТІ

Привіт, мій друже! Сьогодні ти разом з Оксанкою і Петриком дізнаєшся про особливості музичних творів у побутовому житті кожного з нас.

І. Грищук. «Козацька родина»

Музика завжди супроводжує життя людини, адже кожного дня вона лунає на хвилях радіо, з екранів телебачення. Ми слухаємо пісні в мережі Інтернет, насолоджуємося музичними творами за допомогою плеєра. Не можна уявити жодного свята без музики та виконання пісень.

Роздивись схему музичних захоплень. Що характерно для твоєї родини, а чого не вистачає?

МУЗИЧНІ ЗАХОПЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ

- Народні музичні обряди
- Музика на родинних святах
- Народні танці
- Народні пісні
- Музика у концертних залах, філармоніях, театрах
- Музика, яка лунає вдома: телебачення, радіо, Інтернет
- Пісні у виконанні родини

Музика в побуті, побутова музика — це коло музичних творів та захоплень, які оточують людей все життя.

Роздивись репродукції картин українських художників, на яких зображено повсякденне життя народу. Розкажи, які з них пов'язані з музикою.

▲ *І. Сколоздра. «Веснянка»*

▲ *М. Пимоненко. «Ярмарок»*

◀ *Т. Шевченко. «Селянська родина»*

Українська народна пісня «Дівка в сінях стояла» у виконанні академічного хору.

М. Калачевський. «Українська симфонія», II частина.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від творів.
2. Який із творів був інструментальним, а який — вокальним?
3. Які музичні інструменти тобі вдалося розпізнати?
4. Чи пов'язані прослухані твори між собою?
5. Визнач характер мелодії другої частини симфонії.

Симфонія — великий музичний інструментальний твір, який виконується симфонічним оркестром. Симфонія зазвичай складається з чотирьох частин, різних за характером.

Михайло Калачевський — український композитор, піаніст, громадський діяч, автор ряду фортепіанних п'єс і романсів, а також симфоній.

М. Калачевський один зі своїх творів назвав *«Українська симфонія»*, адже у ній звучать народні мелодії нашого народу. У творі є чотири частини, кожна з яких має свої характерні особливості.

У другій частині симфонії композитор використав мелодію заспіву української народної жартівливої пісні «Дівка в сінях стояла».

Академічний симфонічний оркестр Національної філармонії України

Заспіваємо разом українську народну пісню **«Вийшли в поле косарі».**

Розглянь ілюстрації. Які музичні інструменти тобі знайомі? Знайди зображення тих інструментів, які виконували головну мелодію симфонії. Що тут зайве?

ХТО КОГО ПЕРЕТАНЦЮЄ?

Музична гра

Давай пограємо з Оксанкою та Петриком. Потрібно розділитися на дві команди, які танцюватимуть по черзі. Щоразу потрібно придумувати нові рухи і не допускати повторів.

- Яке значення має музика в побуті українців?
- Розкажи про музичні традиції своєї родини.
- Яку симфонію ми слухали на уроці?
- У чому її особливість і чому вона має таку назву?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Намалюй схему музичних захоплень своєї сім'ї. Не забудь зобразити власні уподобання. Презентуй цю схему своїй родині та друзям.

КОЛИСАЛА МЕНЕ МАТИ

Привіт, любий друже! Сьогодні ми разом з Оксанкою та Петриком будемо говорити про пісні, з якими росте кожна дитина. Ці пісні називаються колисковими.

Г. Розеленд. «Колискова»

Серед безлічі народних пісень особливо виокремлюються **колискові пісні.**

У житті кожної дитини є своя колискова пісня, яку виконувала їй рідна ненька. Заколихуючи малу дитинку, кожна матуся бажає їй здоров'я, добра та щасливого життя. Окрім змісту, визначальним є і звуковий (ритмо-мелодійний) компонент.

Колискова пісня — лірична пісня, яку виконує матір, коли заколисує свою дитину для того, щоб її приспати.

Кожна пісня має свої особливості та засоби музичної виразності. Чи пам'ятаєш ти, які засоби музичної виразності існують у музиці? Уважно роздивись схему про засоби виразності колискових пісень.

ОСОБЛИВОСТІ КОЛИСКОВИХ ПІСЕНЬ

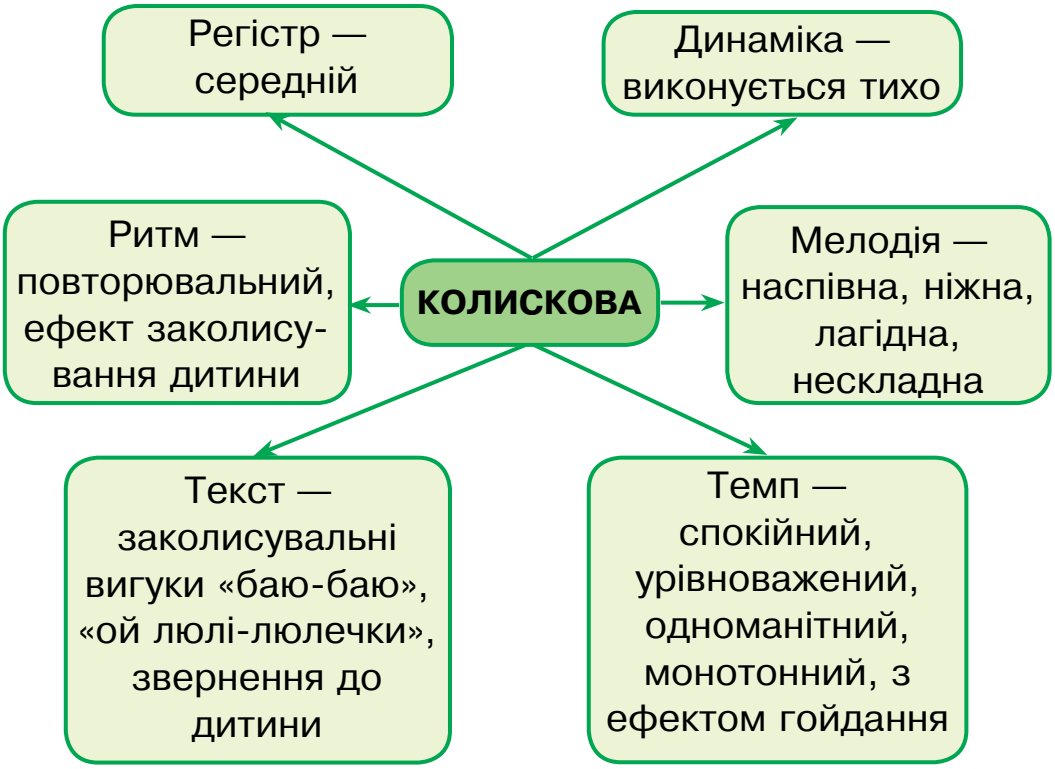

Українські колискові пісні «Повішу я колисочку» у виконанні О. Гури; «Ой ходить сон коло вікон» у виконанні К. Цісик.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що розповідає кожен твір?
2. Яка мелодія колискових пісень?
3. Охарактеризуй темп, ритм і регістр прослуханих творів.
4. Чим колискові відрізняються від інших народних пісень?
5. Чи сподобалися тобі колискові пісні? Чим саме?

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Українська народна пісня

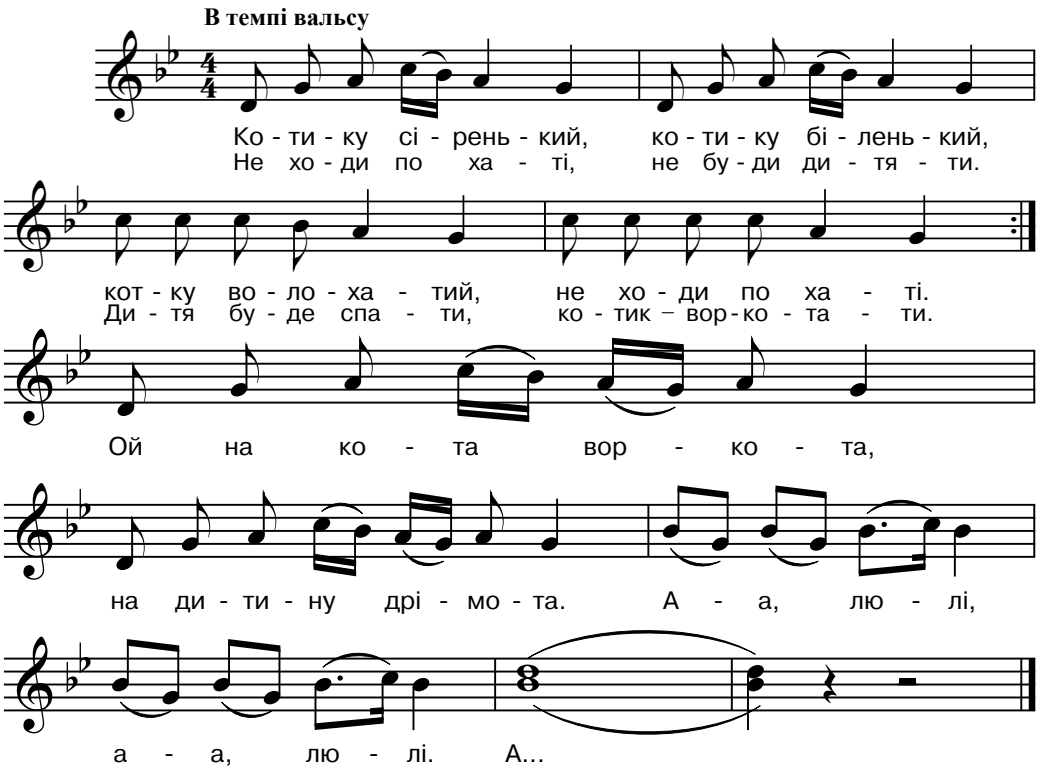

Котику сіренький,
котику біленький,
котку волохатий,
не ходи по хаті.

Не ходи по хаті,
не буди дитяти.
Дитя буде спати,
котик — воркотати.

Ой на кота воркота,
на дитину дрімота.
А-а, люлі, а-а, люлі. А...

Подивись, як наші друзі намалювали котика. Зобрази цю тваринку і ти такою, як її уявляєш.

У багатьох колискових мотив присипляння пов'язаний із котом. Кіт у піснях — це символ оберегу дому. Здавна була помічена здатність кота швидко засинати і спати більшу частину доби. Із цим був пов'язаний мотив закликання кота у колискових піснях:

Коте сірий, коте білий,
коте волохатий,
ходи вже до хати
дитиноньку колихати,
дамо тобі папи
та у твої лапи.

Л. Андрощук.
Ілюстрація до збірки дитячого фольклору

ПТАШКА

Музична гра

Спробуй зобразити птаха. З'єднай великі пальці разом, інші пальці — випрямлені, не напружені. Заспівай колискову та покажи, як летить на спочинок пташка.

- Що таке колискова пісня?
- Назви особливості колискових пісень.
- Що характерно для українських колискових?
- Які колискові пісні звучали сьогодні на уроці?

Розпитай рідних про те, які колискові пісні вони знають. Спробуй скласти власну колискову.

СПІВАЮТЬ ДІТИ

Добрий день, любий друже! Сьогодні ти разом з Оксанкою і Петриком познайомишся із дитячим фольклором.

Ти дізнаєшся, що таке дитячий фольклор, які його характерні риси та які є різновиди дитячих народних пісень.

Серед великої спадщини українського пісенного фольклору особливе місце займають пісні для дітей та пісні, створені ними.

Окремі пісні діти виконували під час своїх ігор — лічилки, дражнилки та інші, вигадуючи їх самостійно. Діти полюбляють гратися, тому запам'ятовували ці пісні дуже швидко. У той час, коли з малечею гралися дорослі, створювалися забавлянки.

Більшість дитячих пісень виконувалися без музичного супроводу. Це називається співом **а капелла.**

Народні дитячі пісні є невід'ємною частиною українського фольклору. За допомогою цих пісень діти знайомилися з навколишнім світом, вчилися правильно поводитися. Ці пісні виховували доброту, чесність, працелюбність, любов і повагу до родини та рідного краю.

Дитячий фольклор: дражнили, лічилки, забавлянки у виконанні дитячого хору.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що йдеться у кожному творі?
2. Які пісні лунали: професійні, народні чи професійні в народному дусі? Обґрунтуй свою думку.

3. Які особливості дражнилок, лічилок та забавлянок тобі вдалося розпізнати?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію кожного твору.
5. Які дитячі пісні ти знаєш? Чи подібні вони до тих, які щойно прозвучали?

Дитячий фольклор — це народна пісенна творчість, яка присвячувалася дітям і створювалася дорослими або самими дітьми та передавалася із вуст в уста.

Різновиди дитячих народних пісень: *забавлянки*, *дражнилки*, *лічилки*, *колискові* та інші.

Я — КОМПОЗИТОР

Оксанка і Петрик пропонують погратися. Спробуй побути композитором і вигадати нескладну мелодію до дитячих пісень, щоб усі її могли легко запам'ятати.

ЛІЧИЛКА

Десять, дев'ять,
вісім, сім —
замовкає в небі грім.
Линуть хмари де-не-де.
Далі цифра шість іде.
В лузі скошена трава —
п'ять, чотири, три і два.
Після двійки — одиниця.
От і йди тепер жмуриться!

Станіслав Шаповалов

ЗАБАВЛЯНКА

Гойда-да! Гойда-да!
Добра в коника хода,
поводи шовкові,
золоті підкови.

Наталя Забіла

Серед **забавлянок** в українській народній творчості виділяються утішки, пальчикові ігри, забавлянки з елементами масажу, лоскотання та погойдування на колінах.

Чи знаєш ти якусь із цих пісень? Пригадай і підбери до них мелодії.

ДИТИНСТВА СВІТ

Слова Н. Погребняк *Музика О. Янушкевич*

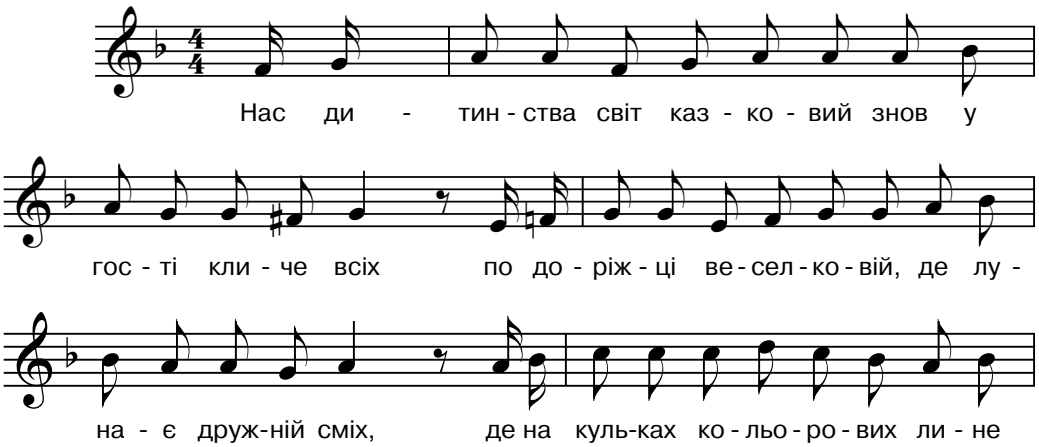

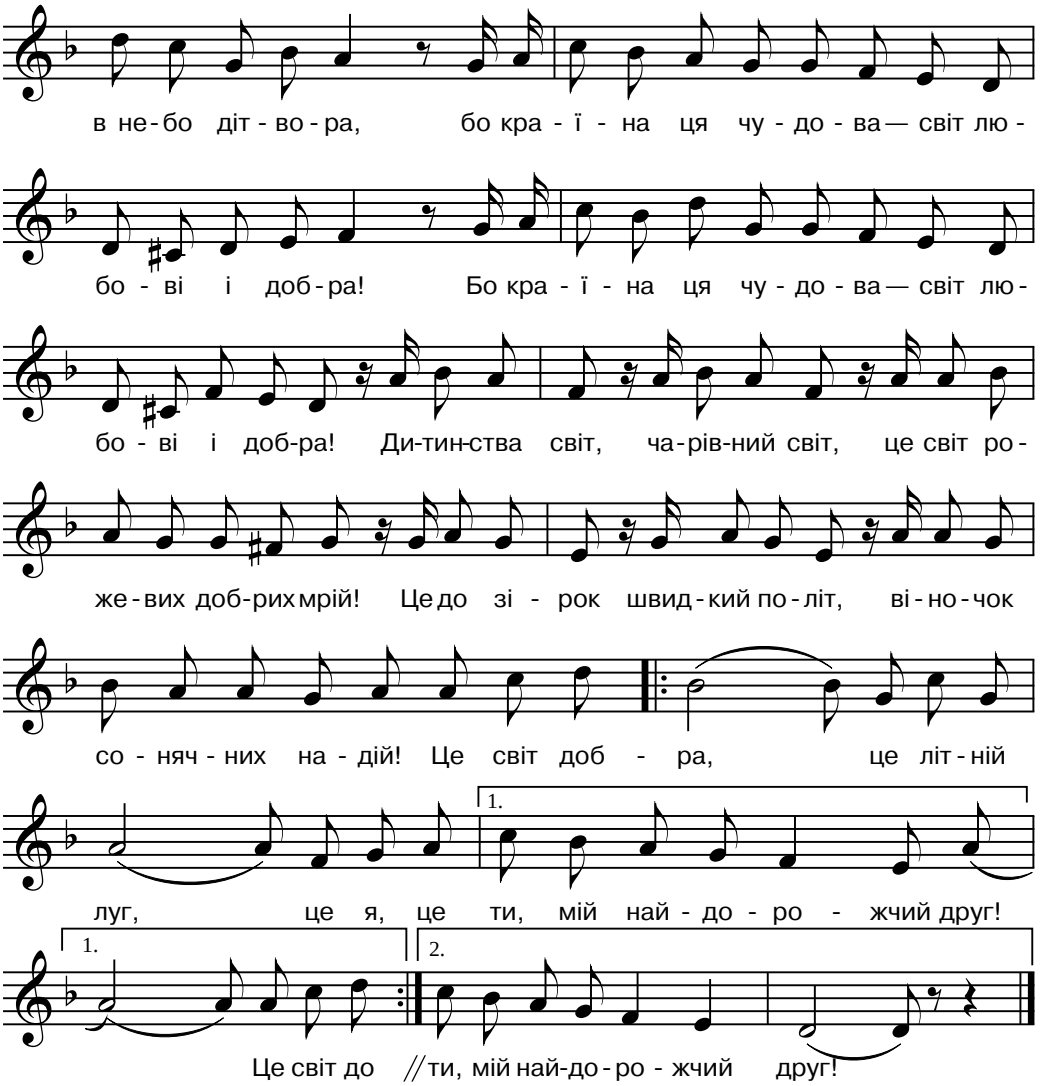

Нас дитинства світ казковий
знов у гості кличе всіх
по доріжці веселковій,
де лунає дружно сміх,
де на кульках кольорових
лине в небо дітвора,
бо країна ця чудова —
світ любові і добра!

Двічі

Приспів:

Дитинства світ, чарівний світ,
це світ рожевих, добрих мрій!
Це до зірок швидкий політ,
віночок сонячних надій!
Це світ добра,
це літній луг,
це я, це ти,
мій найдорожчий друг! *Двічі*

Тут і гноми, і чаклунки
у країні цій живуть,
і різдвяні подарунки
під ялинками нас ждуть,
тут навкруг лунає дзвінко
дивних птахів ніжний спів,
біля кожного будинку
є крамниця добрих див! *Двічі*

Приспів.

Перепочинемо на ігровому майданчику разом із Оксанкою і Петриком.

Поглянь на торбу. У ній — українські інструменти, на яких наші музики зіграють народну лічилку «Котилася торба» в обробці українського композитора Ж. Колодуб.

На кому скінчиться лічилочка, той буде відтворювати пісню рухами тіла.

КОТИЛАСЯ ТОРБА

Українська народна пісня-гра в обробці Ж. Колодуб

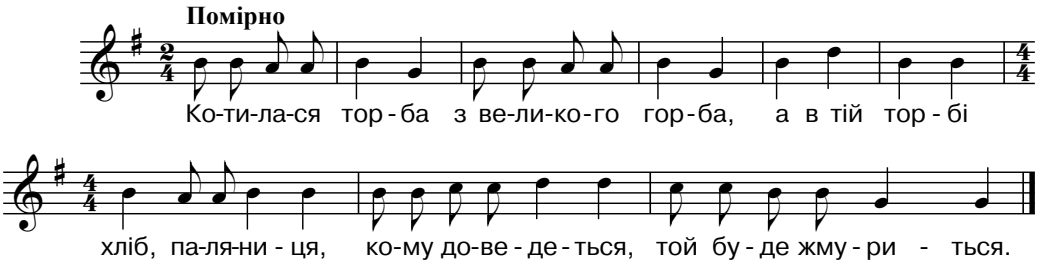

Котилася торба
з великого горба,
а в тій торбі
хліб, паляниця,
кому доведеться,
той буде жмуриться.

- Що таке дитячий фольклор?
- Які пісні відносяться до нього?
- Назви характерні особливості дитячих пісень.
- Хто є автором дитячих народних пісень?
- Чи є у цих піснях музичний супровід?
- Чи цікаво тобі було у ролі композитора?
- Які дитячі пісні тобі сподобалися найбільше? Чому?
- Яку пісню ми вивчали на уроці? Про що вона?

Вигадай власні лічилки та дражнилки, придумай до них мелодії.

Поспівай ці пісеньки своїм рідним та друзям.

УКРАЇНЦІ ЖАРТУЮТЬ І ТАНЦЮЮТЬ

Добрий день, мій друже! Сьогодні ми разом з Оксанкою та Петриком будемо жартувати та сміятися. У цьому нам допоможуть веселі запорізькі козаки.

Знайомся — козаки Бурмило, Коротун і Силач.

Цих героїв ми побачимо у мультиплікаційному серіалі «Козаки» режисера В. Дахна. Перегляньмо його уривок.

Яка ж музика супроводжує мультфільм? Розкажи про її характер.

Українці завжди славилися своїм почуттям гумору та вмінням у кожній життєвій ситуації з оптимізмом дивитися у майбутнє.

Музика, яка допомагала їм у цьому, називається **жартівливою**, а пісні й танці — **жартівливими**.

Особливою популярністю користуються **гуморески** — невеликі віршовані або прозові твори з комічним, жартівливим сюжетом.

Популярними є й **коломийки** — невеликі жартівливі пісні. Час їхнього виникнення невідомий, а назва походить від м. Коломиї (Івано-Франківська область). Вони не мають сталого змісту, а залежать від уподобання співака та обставин виконання.

Героями української жартівливої пісні чи не найчастіше буває молодь, рідше ці пісні розповідають про життя старих, про кумів тощо.

Жартівливі пісні описують родинний побут, зображають різні кумедні сторони сімейних відносин, висміюють лінивих, недотепних, легковажних людей.

Ці пісні виконували сольно чи хором, поєднуючи їх з деякими побутовими танцями (метелиці, гопаки, козачки, коломийки тощо). Весілля, вечорниці, досвітки і дозвілля українців, як правило, супроводжувалося жартівливими піснями.

Жартівливі пісні — народні пісні жартівливого змісту, веселого характеру та жвавого темпу.

Жартівливо-танцювальні пісні — народні пісні жартівливого змісту, виконання яких супроводжується хороводами і танцювальними рухами.

Коломийки — коротенькі пісні жартівливого змісту, пов'язані з танцями. Зазвичай коломийка складається з двох рядків, а кожен рядок має 14 складів.

Народна коломийка у виконанні хорової капели та народного оркестру.

Симфонія невідомого автора початку XIX століття (фінал) у виконанні камерного оркестру.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Який твір відноситься до народної музики, а який — до професійної музики в народному дусі? Обґрунтуй свою думку.
2. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію коломийки.
3. Які ознаки народної музики звучали в симфонії невідомого автора?
4. Які інструменти виконували основну мелодію симфонічного твору?
5. Чи сподобалися тобі музичні твори? Чим саме?

Уперше **симфонію невідомого автора початку XIX ст.** було виконано кріпацьким симфонічним оркестром у 1809 році. Нотний текст цього твору довго вважався загубленим. І тільки наприкінці 40-х років XX ст. були віднайдені оркестрові партії симфонії та опубліковано твір.

Характер музики яскраво національний, колоритний; у ній втілюються різні настрої та почуття людини, змальовано сцени з народного життя. Заключна частина симфонії називається «Козачок».

Намалюй ілюстрацію до прослуханої симфонії. Які епізоди мультфільму про козаків можна озвучити цим твором?

Виконуємо пісню **О. Янушкевич «Дитинства світ».**

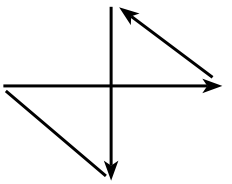

Роздивись схему диригування, вона дуже проста. Спробуй заспівати перший куплет пісні та диригувати, наче ти — справжній музикант.

Я запрошую тебе та наших друзів потанцювати на майданчику, де виконують веселі жартівливі таночки. Спробуй сильні долі витупувати ногою, а при слабших — плескати в долоні. Не забудь і про відповідні до мелодії рухи тіла.

КОЛОМИЙКА

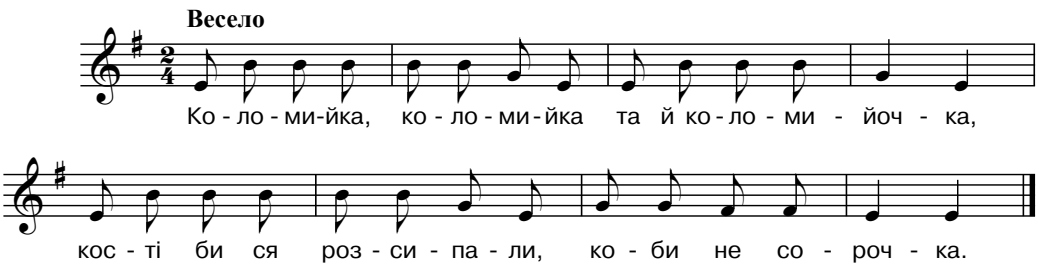

- Що таке жартівливі пісні?
- Які різновиди українських жартівливих пісень тобі відомі? Назви їхні характерні особливості.
- Розкажи про музичні твори, які ти прослухав.
- Які спільні та відмінні риси між танцювальними піснями і коломийками?

Послухай альбом народних пісень. Чи є серед творів жартівливі пісні? Придумай свій веселий таночок під музику коломийки.

МУЗИКА В ЖИТТІ НАРОДУ

Урок узагальнення знань

Добрий день, мій юний друже! Сьогодні на нас чекає цікавий ігровий майданчик, на якому ми будемо змагатися та брати участь у цікавих завданнях. До нас приєднуються Оксанка та Петрик.

І ТУР
«МІСТО УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ»

Перед тобою — карта музичного міста. На його вулицях ти знайдеш кілька знайомих тобі назв, пов'язаних із музичною культурою України. Розкажи про відомі тобі вулиці.

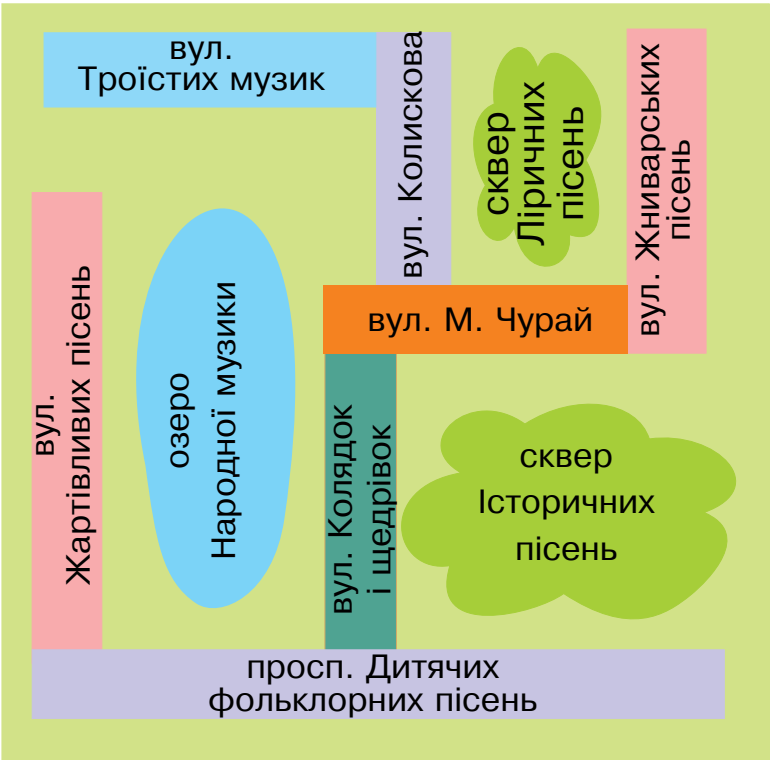

ІІ ТУР
«ГАЛЕРЕЯ ІЛЮСТРАЦІЙ ДО МУЗИЧНИХ ТВОРІВ»

Роздивись уважно ілюстрації. Як ти гадаєш, з якими піснями асоціюються ці зображення? Розкажи про особливості цих пісень.

ІІІ ТУР
«МУЗИЧНА ВІКТОРИНА»

Музична карусель із пісень

Музична карусель із пісень, які ми з тобою вивчали на уроках, кружлятиме знайомими мелодіями. Разом будемо виконувати мелодії на зупинках.

Назви пісенних зупинок: «Це моя Україна», «Вийшли в поле косарі», «Дитинства світ», «Котику сіренький».

IV ТУР
«ВЕСЕЛІ МУЗИКАНТИ»

Маракаси

Дзвіночки

Барабан

Бубни

Влаштуй із друзями оркестр дитячих інструментів. Вибери собі той музичний інструмент, який тобі найбільше до вподоби. Оберіть разом диригента та спробуйте заграти знайому всім пісню «Ой на горі та женці жнуть».

V ТУР
«ТАНЦЮВАЛЬНИЙ МАЙДАНЧИК»

На танцювальному майданчику тебе чекає чудове імпровізоване перевтілення. Розглянь малюнки тварин та спробуй зобразити їх рухами свого тіла так, щоб усі відразу зрозуміли, хто це. Таночки не повинні повторюватися. Це буде твій ланцюжок танцювальних імпровізацій.

VI ТУР
«КОШИК МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ»

На невеликому аркуші паперу намалюй кошик. Помісти у нього всі музичні смаки та уподобання українців, які зможеш пригадати.

Це завдання виконуй зі своїм другом. У якої пари буде найповніший кошик?

А тепер затанцюй у відповідних ритмах на кожній музичній станції.

Станція «КОЛОМИЙКОВА СМУГА»

Затанцюй у ритмі коломийок.

Станція «ЖНИВАРСЬКА НИВА»

Створи рухами тіла таночок-імпровізацію на теми жниварських пісень.

Станція «КОЛИСКОВА ПРЕЛЮДІЯ»

Створи пластичний етюд колискової пісні, рухами свого тіла передаючи її настрій і темп.

- Чи вдалося тобі на уроці узагальнити свої знання?
- Яке завдання тобі сподобалося найбільше?
- Який тур виявився найважчим? Чому?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Виготов альбом-книжку «Музика мого народу» та розташуй там свої малюнки, що будуть нагадувати про твори і пісні, які ми вивчали на уроках. Цю книжечку згодом ти зможеш доповнити.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ДУМА

Привіт, мій юний друже! Ми продовжуємо з тобою подорожувати музичною Україною. Сьогодні ми познайомимося з творчістю кобзарів та послухаємо народні думи.

У музичній історії України **кобзарем** називали творця та виконавця історичних пісень, релігійних піснеспівів, дум, а також казок та переказів, що супроводжувалися грою на **кобзі**, рідше лірі чи бандурі, звідки походять інші їхні назви — *лірники* або *бандуристи*. У своїй творчості кобзарі утверджували дух українського народу.

Т. Шевченко. «Сліпий» («Невольник»)

Кобзарем також називають одного з найвідоміших поетів України — Тараса Шевченка. Свою першу книгу великий поет назвав «Кобзар», у якій він, наче народний співець, розповідав про життя простих людей. Так поет став Кобзарем, народним співцем, який писав про народ і для народу.

Кобзар — український народний співець-музикант, який виконував свої пісні у супроводі кобзи (ліри, бандури).

Кобза — український музичний струнно-щипковий інструмент.

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ КОБЗАРІВ

Кобза

Ліра колісна

Бандура

Мандруючи від села до села, кобзарі несли людям не тільки інформацію про різні події, а й ідеї єднання народу, волі та незалежності.

Найпоширенішими творами, які виконували кобзарі, були **думи**.

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ НАРОДНОЇ ДУМИ

- Мелодії дум схожі на мелодичну розмову, речитатив під музичний інструмент
- В основі дум — історичні події, життя українців, народні герої
- Музичний супровід — гра на кобзі, бандурі або лірі

Українські народні думи «Іван Богун», «Пісня про Байду», «Дума про козака Голоту» у виконанні чоловічої хорової капели.

М. Вериківський. «Пісня кобзаря» з хорової поеми «Гайдамаки» у виконанні хорової капели «Почайна».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від прослуханих творів.
2. Про що розповідалося у народних думах?
3. Які характерні ознаки дум тобі вдалося розпізнати у творах?
4. Який образ кобзаря створив композитор М. Вериківський?
5. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію композиторського твору.

Дума — український народний твір ліро-епічного жанру, що розповідає про героїко-історичні та соціально-побутові події минулого і сучасності.

Михайло Вериківський — український композитор, педагог, диригент, фольклорист, автор опер, музичних комедій, кантат, камерно-вокальних творів, пісень для дітей та близько 100 обробок українських народних пісень для різних виконавців.

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

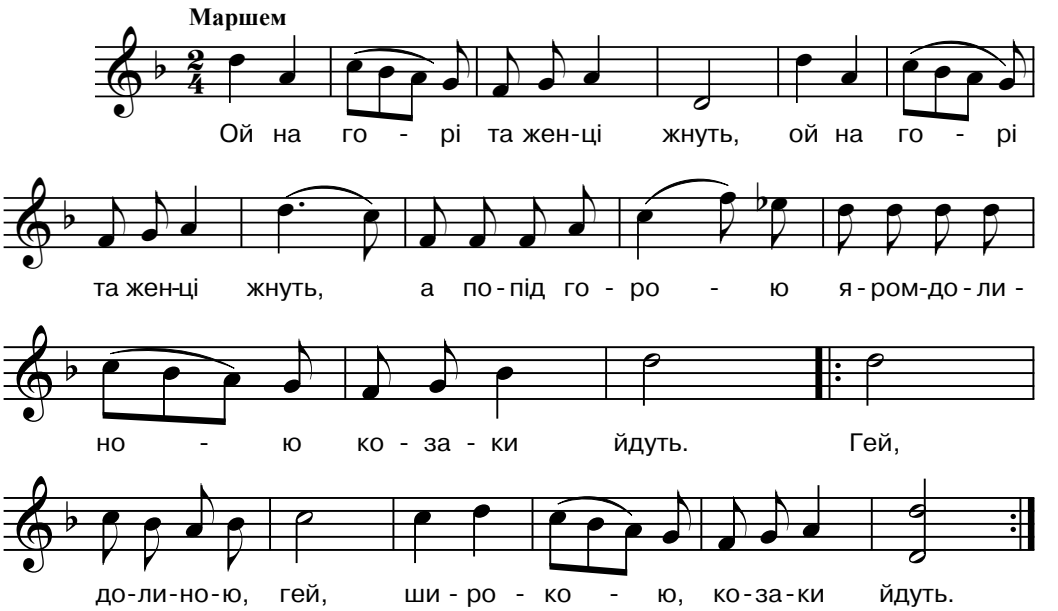

Ой на горі та женці жнуть, | *Двічі*
а попід горою
яром-долиною
козаки йдуть.
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
козаки йдуть.

Попереду Дорошенко | *Двічі*
веде своє військо,
військо Запорізьке
хорошенько.
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
хорошенько.

А позаду Сагайдачний, | *Двічі*
що проміняв жінку
на тютюн та люльку,
необачний.
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
необачний.

«Гей, вернися, Сагайдачний, | *Двічі*
візьми свою жінку,
віддай тютюн-люльку,
необачний!
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
необачний!»

«Мені з жінкою не возиться, | *Двічі*
а тютюн та люлька
козаку в дорозі
знадобиться!
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
знадобиться!»

Гей, хто в лісі, озовися! | *Двічі*
Та викрешем вогню,
та закурим люльку,
не журися!
Гей, долиною,
гей, широкою, | *Двічі*
не журися!

Виконай пісню разом із друзями, обравши музичні інструменти для ритмічного супроводу.

Маракаси

Дзвіночки

Трикутник

Барабан

На ігровому майданчику на нас чекають головні персонажі пісні «Ой на горі та женці жнуть». Зобрази ходу козаків під час виконання пісні.

Завдання ускладнюється. Візьми у руки горіхові половинки та відтвори ними ходу коней.

Об'єднайтеся у дві групи та виконайте такий ритмічний супровід пісні.

1 група | | | | | | | |

2 група П | П | П | П |

- Розкажи про співаків-кобзарів.
- На яких музичних інструментах грали кобзарі?
- Якого українського поета називають Кобзарем? Чому?
- Розкажи про особливості жанру народної думи.
- Які думи ми слухали на уроці? Про що вони розповідали?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Послухай альбом народних пісень. Чи є серед музичних творів думи? Намалюй персонажів одного з творів, які ми слухали на уроці.

В ПІСНЯХ ІСТОРІЯ НАРОДУ

Добрий день, мій друже! Сьогодні ти познайомишся з піснями, в яких живе історія нашого народу. Тобі допомагатимуть знавці української пісні — Оксанка і Петрик.

Своєрідним символом української національної культури є **історичні пісні**, які розповідають про козацтво, народних героїв та важливі історичні події.

Історичні пісні з'явилися у XV столітті, в період боротьби українського народу проти турецько-татарських загарбників. Розглянь схему про особливості цих народних пісень.

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ

Тексти пісень — відображають ставлення народу до історичних подій чи героїв

Характер мелодії — вільна будова поетичних та музичних фраз, мелодія героїчного типу

Музичний супровід — розгорнутий, інструментальний

Історичні пісні можна розподілити на певні тематичні групи. Уважно розглянь схему. Які історичні пісні можна віднести до кожної групи?

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ

ІСТОРИЧНІ ПІСНІ

- про боротьбу з турецько-татарськими нападниками
- про стихійні селянські повстання та їх героїв
- про визвольну боротьбу українського народу під проводом Б. Хмельницького

У *«Пісні про Байду»* зображена героїко-романтична постать козацького ватажка. Байда — князь Дмитро Вишневецький — хоробрий чоловік, який брав участь у боротьбі з турецько-татарськими нападниками. Байду підступно захопили та передали в Царгород. У пісні оспівана його героїчна смерть.

Дмитро Вишневецький. Копія XVIII ст. з картини XVI ст.

У пісні *«Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче...»* змальовано героїчну смерть в бою молодого козака, народного улюбленця зі славного козацького роду Морозів, який брав участь у визвольній боротьбі українського народу під проводом Б. Хмельницького.

В. Тропінін. Портрет Устима Кармелюка

Пісня «*За Сибіром сонце сходить*», на думку вчених, складена про Устима Кармелюка — легендарного ватажка повсталого селянства. Пісня має романсовий характер. У ній створено ліричний образ народного ватажка. Журливий характер пісні навіяний трагічною долею У. Кармелюка.

Популярною є народна козацька пісня «*Ой на горі та женці жнуть*», у якій оспівується слава й гордість України — Запорозьке військо на чолі зі своїми отаманами. Заради жінок і дітей, задля спокою рідної землі козаки майже все своє життя перебували в тяжких походах, віддаючи за це життя. Пісня бадьора, сповнена оптимізму й тонкого гумору.

Українська народна пісня «Ой на горі та женці жнуть» у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України ім. Г. Вірьовки.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Про що йшлося у пісні?
2. Як музика допомогла створити образи мужніх козаків?
3. Опиши мелодію твору, добираючи відповідні слова.
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності пісні.
5. Чи сподобалася тобі пісня? Чим саме?

Історичні пісні — це фольклорні твори, присвячені певній історичній події чи відомій історичній постаті.

Переглянь уривки з фільму С. Омельчука «Козаки йдуть» (1991 р.).

Чи такими козаки постали у твоїй уяві під час слухання української народної пісні?

Виконуємо українську народну пісню **«Ой на горі та женці жнуть».**

Роздивись схему та спробуй диригувати під пісню.

↓ 1і ↑ 2і

Оксанка і Петрик запрошують тебе на ігровий майданчик. Послухай українську прикарпатську коломийку та потанцюй із друзями. Станьте в коло, починає таночок той, у кого в руці буде українська стрічечка. Передаючи її по колу, ви передаватимете і танцювальну естафету.

- Які пісні називаються історичними?
- Назви характерні ознаки історичних пісень.
- Які є тематичні групи історичних пісень?
- Пісні про яких історичних героїв ти знаєш?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Послухай альбом народних пісень. Чи є серед пісень історичні твори?

Доповни свою книжечку «Музика мого народу» ілюстраціями до історичних пісень.

ЛІРИЧНА ПІСНЯ НАРОДУ

Привіт, мій друже. Сьогодні для тебе будуть лунати українські ліричні пісні. Послухати їх хочуть і наші друзі.

Ліричні пісні — яскравий зразок художньої творчості народу.

Для ліричних пісень характерно те, що в їхній основі — не сюжетність, а естетичне сприйняття дійсності, відтворення людських переживань.

Тематика ліричних пісень дуже різноманітна — це щасливе і нерозділене кохання, вірність і зрада, розлука та складності родинного життя.

На основі тематики ці пісні поділяються на родинно-побутові та соціально-побутові.

Чимало ліричних пісень мають гумористичний зміст. Як і інші твори, ліричні пісні мають свої характерні особливості.

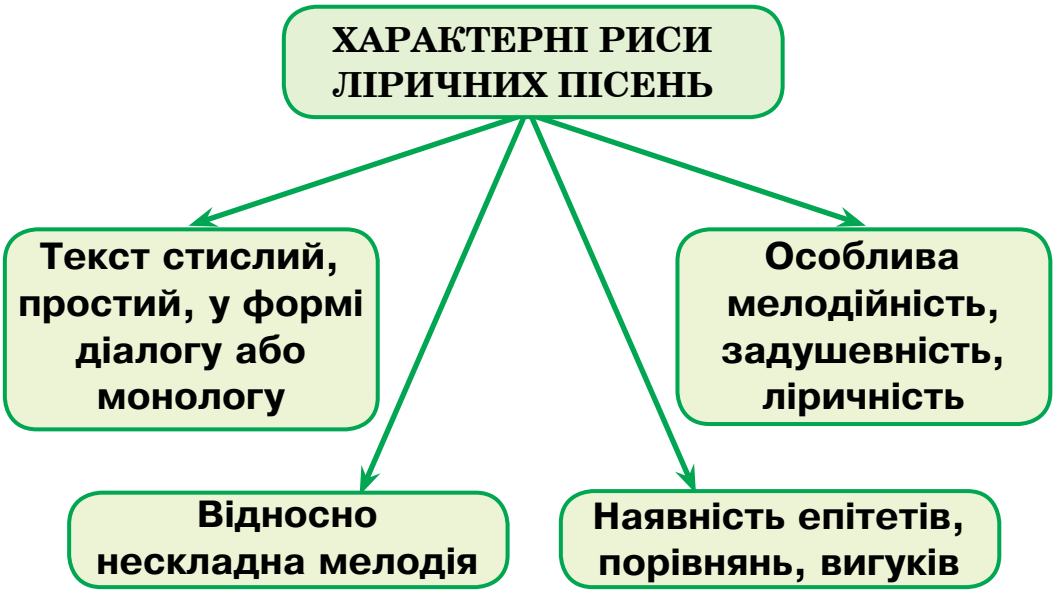

Музичний калейдоскоп українських ліричних пісень («Розлилися круті бережечки», «Ой горе тій чайці», «Ой, не ходи, Грицю»).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що йшлося у прослуханих піснях?
2. За допомогою яких засобів музичної виразності створюється ліричний настрій?
3. Охарактеризуй мелодії пісень та їхній супровід.
4. Що ти уявляєш, слухаючи ліричні пісні?
5. Чи сподобалися тобі пісні? Чим саме?

Ліричні пісні — народнопоетичні твори, в яких основна увага спрямована на розкриття внутрішнього світу людини, її переживань і настроїв.

Ліричні мотиви звучать і в творах українських композиторів. Запрошую тебе у подорож на **Гуцульщину** — західноукраїнський етнографічний регіон, який розташований у південно-східній частині мальовничих Карпат, займаючи частину Галичини, Буковини та Закарпаття.

Музика займає невід'ємне місце в житті гуцулів. Найпоширенішими інструментами тут є дримба, трембіта, флояра, денцівка, сопілка, дуда (волинка) та інші. Які з них тобі знайомі?

Г. Майборода. «Гуцульська рапсодія» у виконанні Державного симфонічного оркестру України.

І. Шамо. «Гуцульські акварелі» (фрагмент) у виконанні камерного оркестру.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Опиши свої враження від прослуханої музики.
2. Охарактеризуй мелодію творів.
3. Які засоби музичної виразності допомогли створити відповідний настрій у композиціях?
4. До якого виду музики можна віднести твори — професійної чи народної? Доведи свою думку.
5. Порівняй музику композиторів. Назви спільні та відмінні риси їхніх творів.

Георгій Майборода — український композитор, музичний діяч, автор численних опер, хорів, романсів, пісень. Його «Гуцульська рапсодія» — інструментальний твір, в основі якого українська народна лірична пісня «Верховино, світку ти наш».

Ігор Шамо — український композитор, автор симфоній, солоспівів на слова Т. Шевченка, музики до кінофільмів та радіовистав. Його перу належить сюїта для фортепіано «Гуцульські акварелі».

ШКІЛЬНА СТЕЖИНКА

Слова М. Лисянського
Переклад Б. Олійника

Музика В. Мураделі

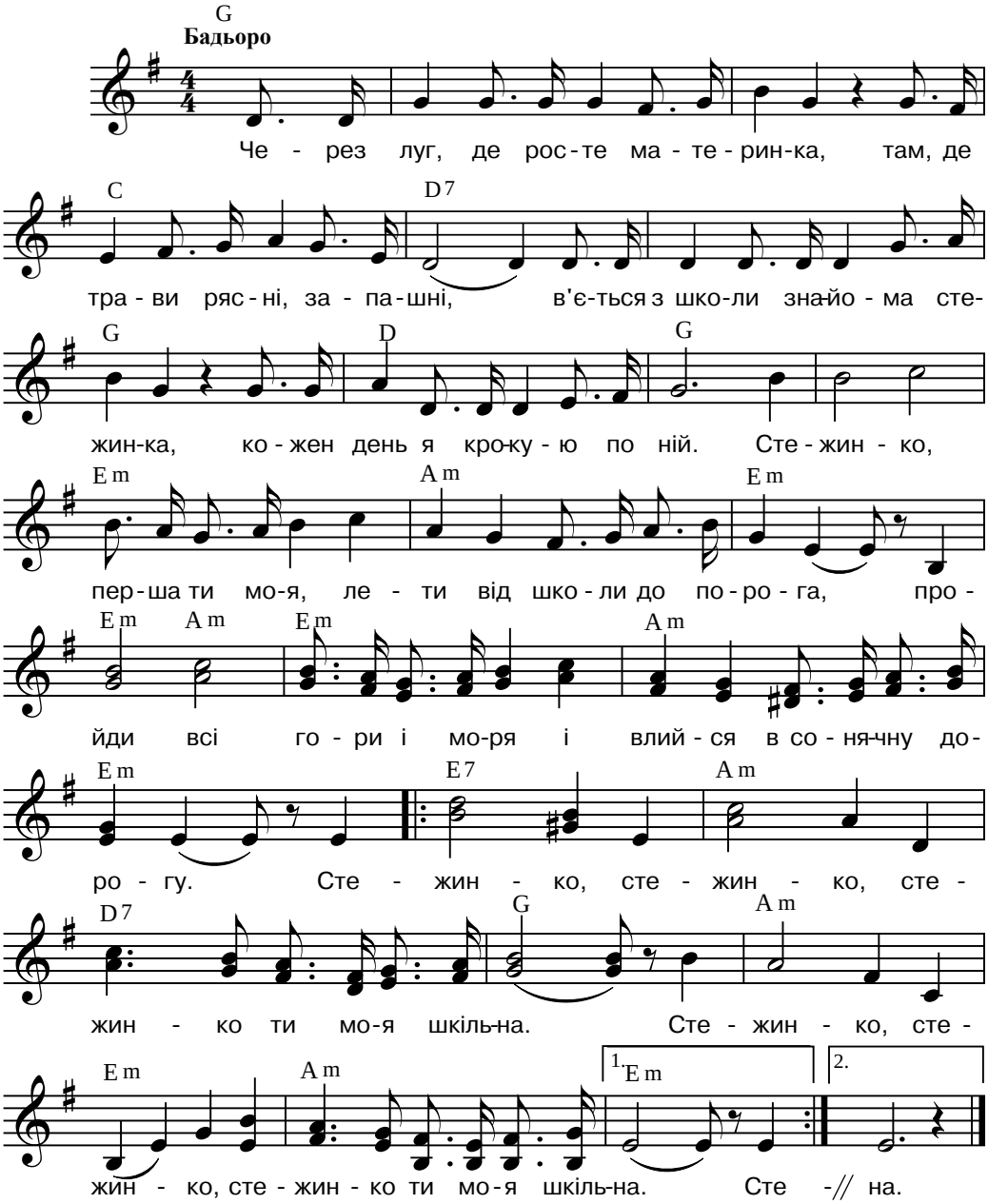

Через луг, де росте материнка,
там, де трави рясні, запашні,
в'ється з школи знайома стежинка,
кожен день я крокую по ній.

Приспів:

Стежинко, перша ти моя,
лети від школи до порога,
пройди всі гори і моря
і влийся в сонячну дорогу.
Стежинко, стежинко,
стежинко ти моя шкільна. | *Двічі*

Друже мій і по класу, й по парті,
не одну зустрічать нам весну.
Цілий світ перед нами на карті,
ми відкриєм свою цілину.

Приспів.

Як настане прощальна година,
ми залишимо сонячний клас,
і по цій незабутній стежині
піде наше дитинство від нас.

Приспів.

Наші друзі пропонують пограти. Спробуй разом із однокласниками створити шум дощу, вдаряючи пальцями по парті. А ось і грім гримить — потупай ногами. Подув вітерець — потри руки. А ось і сонечко вийшло з-за хмар — потягни руки вгору.

А тепер заспівай пісню і зобрази рухами тіла її настрій. Імпровізуй!

СОНЕЧКО І ДОЩИК

Музична гра

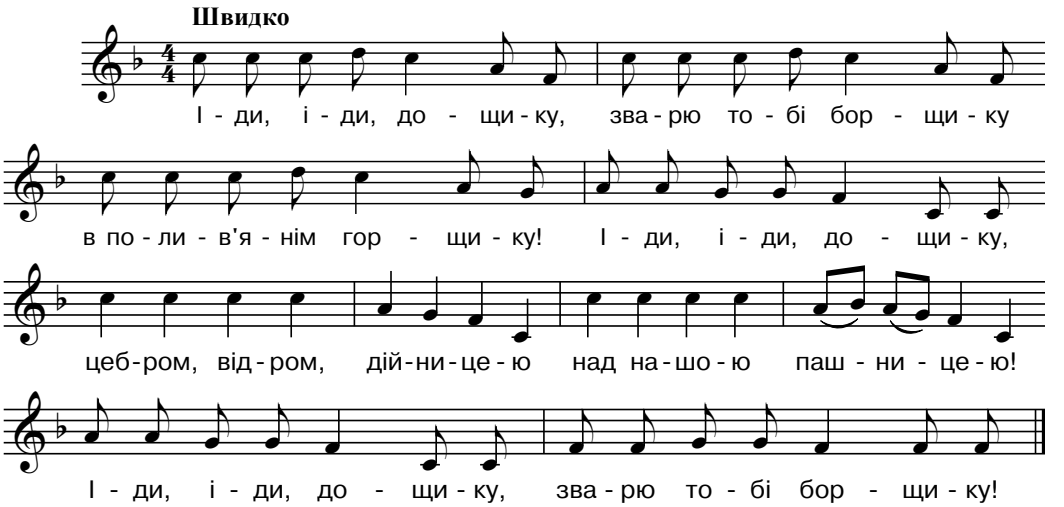

- Що таке лірична пісня?
- Назви її характерні особливості.
- Які музичні твори ми слухали на уроці? Розкажи про них.
- Розкажи про пісню, яку ми сьогодні вивчали.

Створи разом із друзями невеликий пісенник ліричних творів. Придумай до нього оформлення в українському стилі.

НАРОДНА Й ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА

Добрий день, любий друже! Оксанка і Петрик запрошують тебе у справжній концертний зал. На сцені звучатимуть твори професійних композиторів і мелодії українських народних пісень.

Сьогодні на концерті народна та професійна музика зустрінуться разом, а ми будемо слухати і порівнювати різні твори.

Професійна і народна музика тісно пов'язані одна з одною. Народні твори часто стають основою для професійної музики, яку виконують і професійні, і народні виконавці. Композитори за допомогою засобів музичної виразності здійснюють обробку народної музики, видозмінюючи її.

Розглянь спільні та відмінні особливості, що характерні для народних і професійних музичних творів.

СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ В НАРОДНІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ МУЗИЦІ

Спільним для професійної та народної музики є виконання творів на музичних інструметах або голосом, а також однакові засоби музичної виразності.

Відмінним є те, що творцем народної музики є народ, а професійної — композитор. Для професійної музики обов'язковим є нотний запис твору, а народній музиці характерна імпровізаційність.

М. Лисенко. «Елегія».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Який настрій навіяла тобі музика?
2. Що ти уявляєш, слухаючи цей твір?
3. Які інструменти створили неповторний музичний образ?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію твору.
5. Цей твір належить до професійної музики, народної чи професійної у народному дусі? Обґрунтуй свою думку.

Елегія (від грец. *elegos* — жалоба, журба) — п'єса сумного, журливого характеру.

Микола Лисенко — український композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору. Його перу належать опери, романси, численні обробки пісень. Композитор написав багато творів на слова Т. Шевченка. Він вважається засновником української національної музики.

Концерт продовжує народна та професійна музика в народному дусі.

Українська народна пісня «Зоре моя вечірняя» у сольному виконанні та у супроводі оркестру українських народних інструментів.

Я. Степовий, сл. Т. Шевченка. «Зоре моя вечірняя».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи про особливості народної пісні.
2. Які ознаки народної пісні було відчутно у професійній музиці?
3. Порівняй професійну і народну музику. Які їхні спільні та відмінні риси?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодії творів.
5. Яка пісня тобі сподобалася найбільше? Чому?

Яків Степовий — український композитор, педагог і музичний критик, продовжувач традицій М. Лисенка, автор численних солоспівів, хорових і фортепіанних творів. Мелодія його твору на слова Т. Шевченка «Зоре моя вечірняя» відзначається простотою і ліризмом. У поєднанні з поетичним текстом вона відтворює картину природи тихої вечірньої пори.

Візьми пензлик та акварельні фарби. Змочи аркуш паперу і спробуй зобразити свій настрій після слухання музичних творів.

Завершимо концерт, виконавши пісню **«Шкільна стежина» В. Мураделі.**

Оксанка з Петриком запрошують нас на ігровий майданчик та пропонують погратися повітряними кульками.

Спочатку, коли музика лунатиме тихо, потрібно з’єднати кінчики пальців рук разом. Коли музика

стане голоснішою — уявно надуй кульку, відтворюючи руками її збільшення. Коли кулька стане великою і музика перерветься — скажи: «Кулька — лусь!» — і розпочни все спочатку. Цю гру будемо виконувати під таку пісеньку.

ПОВІТРЯНІ КУЛЬКИ

Музична гра

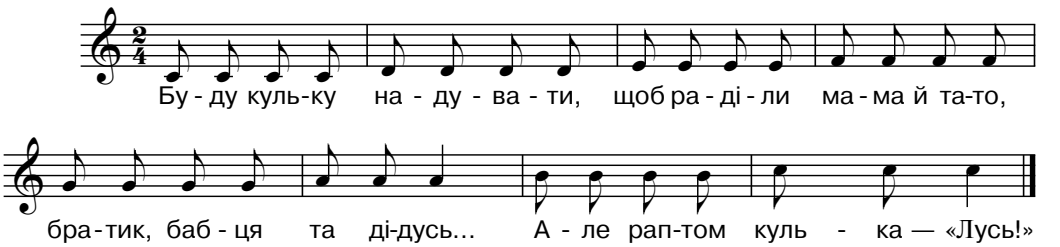

Буду кульку надувати,
щоб раділи мама й тато,
братик, бабця та дідусь...
Але раптом кулька — «Лусь!»

- Розкажи про особливості професійної музики.
- Які спільні та відмінні риси професійної та народної музики?
- Що таке елегія?
- Які твори ми слухали на уроці? Хто є їхніми авторами?
- Чи сподобався тобі концерт?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Послухай народну та професійну музику.

Намалюй ілюстрацію до твору, який тобі найбільше сподобається.

ПІСНЯ — ДЖЕРЕЛО МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Добрий день, мій юний друже! На тебе чекає зустріч з українською народнопісенною творчістю, що є джерелом професійної музики та окрасою духовної культури.

Оксанка і Петрик дуже хочуть познайомити тебе із творчістю напівлегендарної полтавчанки Марусі Чурай.

Ю. Чумак. «Маруся Чурай»

Маруся Чурай — українська народна поетеса та співачка часів Хмельниччини.

Пісні талановитої дівчини і сьогодні вражають нас щирістю та глибиною почуттів, довершеністю форм та чарівністю мелодій.

Найбільш відомими піснями Марусі Чурай стали *«Віють вітри, віють буйні»*, *«Ой, не ходи, Грицю»*, *«Грицю, Грицю, до роботи»*, *«За світ встали козаченьки»* та інші. Про життя співачки Ліна Костенко написала історичний роман у віршах «Маруся Чурай».

Українська народна пісня ***«За світ встали козаченьки»*** розповідає про козака, який вирушає у дорогу — захищати рідну землю. Пісня побудована у формі діалогу, в ній присутні традиційні для народної пісні звертання, зменшувально-пестливі слова та постійні епітети.

Пісню виконують по-різному: іноді вона співається повільно з виразним ліричним забарвленням, іноді — швидко, у маршово-похідному темпі.

По-новому зазвучала ця пісня в опері «Тарас Бульба» відомого українського композитора М. Лисенка, що була написана за мотивами однойменної повісті М. Гоголя. В опері за допомогою музики зображено характерні риси героїчного козацтва.

М. Дерегус.
«Тарас Бульба на чолі війська»
(фрагмент)

Українська народна пісня «За світ встали козаченьки» у виконанні Державної капели бандуристів.

М. Лисенко. Увертюра до опери «Тарас Бульба» у виконанні симфонічного оркестру.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Що ти уявляєш, слухаючи народну пісню?
2. Як видозмінилася пісня в увертюрі до опери?
3. Які інструменти виконували головну мелодію увертюри?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію увертюри.
5. Чи сподобалися тобі ці твори? Чим саме?

Увертюра (франц. *ouverture*, від лат. *apertura* — відкриття, початок) — інструментальний вступ до театральної вистави з музикою (опери, балету, оперети), кантати або ораторії, кінофільму тощо.

Наші друзі пропонують нам переглянути уривок художнього фільму **«Тарас Бульба»** режисера В. Бортка, прем'єра якого відбулася у квітні 2009 р.

Розкажи про музику до фільму. Чи схожа вона на увертюру М. Лисенка?

УКРАЇНО-СВІТ

Слова В. Герасимова *Музика Л. Попернацького*

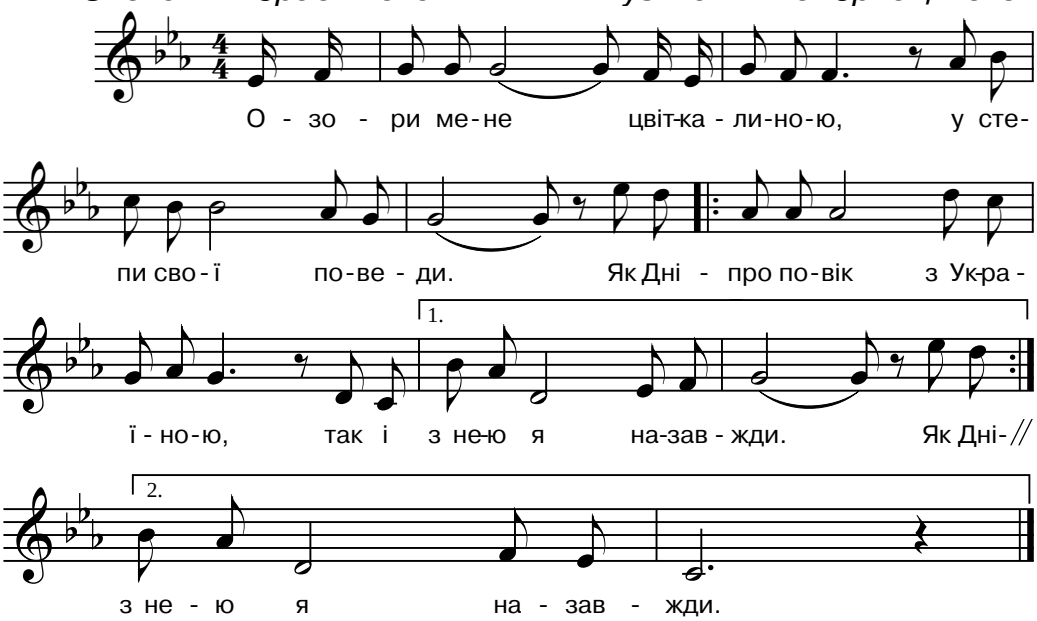

Озори мене цвіт-калиною,
у степи свої поведи.
Приспів:
Як Дніпро повік з Україною,
так і з нею я назавжди. | *Двічі*

Словом, піснею і зерниною
засівай добро і роди.
Приспів.

Стала синові берегинею,
у дитинства сни знов прийди.
Приспів.

ВЕСЕЛИЙ М’ЯЧ

Музична гра

Оксанка і Петрик запрошують на ігровий майданчик.

Проведемо веселий конкурс на краще виконання українських народних пісень. Стань із друзями у коло. Під музику передавай веселий м’яч і співай пісню:

Ти котись, веселий м’яче,
швидко-швидко по рядах.
Заспіває той, у кого
м’ячик спиниться в руках.

У кого опиниться м’ячик по закінченні пісні, той виконує свій улюблений народний твір. Після цього гра починається спочатку: співай пісеньку та передавай м’ячик далі.

- Розкажи про Марусю Чурай.
- Які пісні М. Чурай ти знаєш?
- Як змінюється народна пісня в інструментальному творі? Наведи приклад.
- Що тобі відомо про увертюру?
- Яку увертюру ми слухали на уроці?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Послухай альбом народних пісень. Чи є серед музичних творів пісні Марусі Чурай?

Проілюструй пісню, яка тобі найбільше сподобається.

ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА У НАРОДНОМУ ДУСІ

Привіт, мій друже! Сьогодні Оксанка та Петрик запрошують тебе в оперний театр. Ми будемо слухати професійну музику в народному дусі. Пригадай, які музичні твори відносяться до цього виду. Що характерно для професійних творів у народному дусі?

Сьогодні ми подивимося оперу ***«Запорожець за Дунаєм»*** С. Гулака-Артемовського, що є першим твором цього жанру на лібрето українською мовою. Прем'єра опери відбулась у Петербурзі 1863 року.

Дія твору відбувається на межі XVIII–XIX століть у Турецьких володіннях (Задунайська Січ), куди втекла частина козаків після знищення Запорозької Січі. В опері йдеться про велике бажання козаків повернутися на рідну землю.

Увертюра до опери написана в традиціях української народнопісенної культури. В опері багато національного колориту та музики, що близька до народної.

Яскравими моментами, що висвітлюють в опері український національний характер, є запальні народні танці «Гопак» і «Козачок» та ліричний танок.

С. Гулак-Артемовський. Танці з опери «Запорожець за Дунаєм» у виконанні камерного оркестру.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Які особливості народної музики було відчутно у творі?

2. Чи схожа професійна музика композитора на народну?
3. Які інструменти створили образ неповторного українського колориту?
4. Охарактеризуй музичні засоби виразності твору та мелодію кожного танцю.
5. Чи сподобалися тобі танці? Чим саме?

Опера (італ. opera — твір, дія) — музично-сценічний твір, що ґрунтується на синтезі музики, слова і дії.

Семен Гулак-Артемовський — український композитор, співак, племінник письменника П. Гулака-Артемовського.

«Запорожець за Дунаєм» — не єдиний твір С. Гулака-Артемовського, композитор писав також романси, водевілі тощо. Варто згадати пісню «Стоїть явір над водою», присвячену Т. Шевченку, з яким композитор мав дружні стосунки.

Чи цікаво тобі знати про подальшу долю опери?

В Україні вона була екранізована двічі: у 1953 році — Київською кіностудією (режисер В. Лапокниш, музичний керівник — М. Вериківський) та в 2007 році — Національною кіностудією ім. О. Довженка (режисер — М. Засєєв-Руденко).

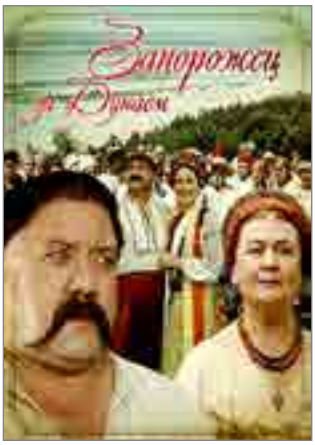

Підготуй пензлик і акварельні фарби. Спробуй передати у своєму малюнку настрій, який викликав у тебе прослуханий твір.

Розглянь репродукцію картини. Які музичні твори можуть озвучити цю картину? Які зимові свята ти знаєш?

Незабаром буде улюблене свято всіх малюків — Миколая.

С. Ляхович.
«Перший сніг»

ОЙ, ХТО, ХТО МИКОЛАЯ ЛЮБИТЬ

Українська народна пісня

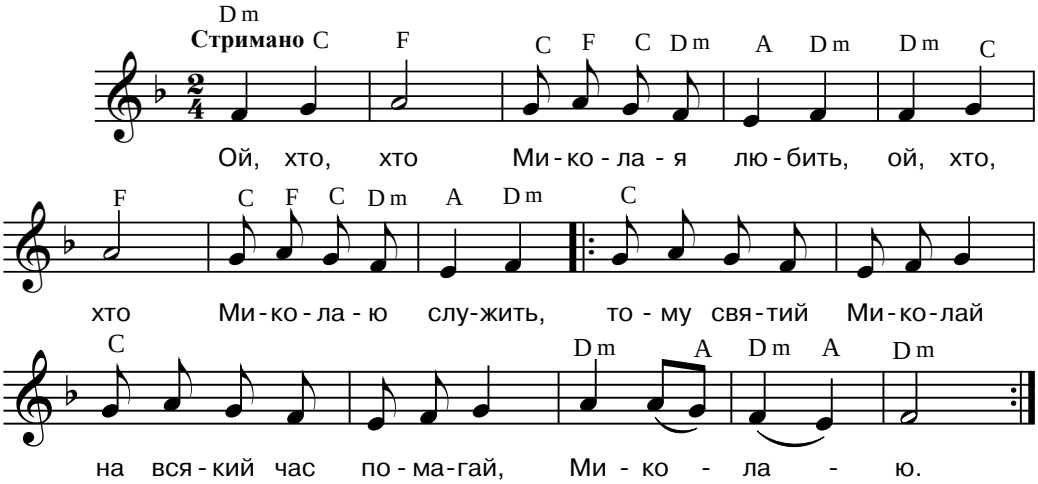

Ой, хто, хто Миколая любить,
ой, хто, хто Миколаю служить,
тому святий Миколай
на всякий час помагай,
Миколаю. *Двічі*

Подивись, ми всі чемні діти,
не барись нас розвеселити.
Про гостинці не забудь,
охороною нам будь,
Миколаю! *Двічі*

Ой, проси долі для Вкраїни.
Ой, нехай встане із руїни.
Доля й щастя най витає,
в славі й волі хай засяє,
Миколаю! *Двічі*

ХТО КРАЩЕ ЗАТАНЦЮЄ

Музична гра

Пригадай із друзями танці з опери С. Гулака-Артемовського. Спробуй з однокласниками рухами тіла відтворити характер музики. Позмагайтеся за звання кращого танцюриста.

- Що таке опера?
- Що ти знаєш про оперу «Запорожець за Дунаєм»?
- Назви особливості танців з опери С. Гулака-Артемовського.
- Яка пісня розповіла нам про зимове свято?

Послухай альбом народних пісень. Чи є серед творів ті, які нагадують народні танці?

Заспівай пісню про Миколая своїм рідним і друзям. Проілюструй пісню власним малюнком.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ЗИМОВІ ПІСНІ

Привіт, мій друже! Сьогодні ми поговоримо про календарно-обрядові пісні зимового циклу. Про них послухати дуже хочуть Оксанка і Петрик, які вже почали приготування до новорічно-різдвяних свят.

Пригадай український народний календар свят і обрядів. Які ти знаєш календарно-обрядові пісні зимового циклу?

Е. Козак. «Колядники»

В українському пісенному фольклорі зимового циклу виділяються колядки та щедрівки.

У **колядках** прославляють народження Христа і вітають господаря та всю його родину.

Цікаво, що назви цих пісень в інших народів дуже схожі: в Білорусі — калядка, Литві — каледа, Латвії — каладу, Болгарії — коледа, Польщі — коленда, Росії — колядка, Ромунії — колінда тощо.

Щедрівки виконують переважно дівчата і діти напередодні Нового року та Водохреща. У цих піснях є традиційний приспів: «Щедрий вечір, добрий вечір».

Українські щедрівки «Чи дома, дома», «Слава нашим господарям», колядки.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Що характерно для українських щедрівок і колядок?
2. Назви спільні риси прослуханих пісень.
3. Чи було чути музичний супровід у піснях?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодії творів.
5. Про що йшлося у прослуханих піснях?

Колядки — старовинні обрядові величальні пісні, які виконують колядники від Різдва (7 січня) до Водохреща.

Щедрівки — новорічні обрядові пісні, в яких висловлюють побажання доброго врожаю й усіляких гараздів.

Розглянь малюнки. Обери ті, які, на твою думку, найбільше підходять до прослуханих творів.

ОЙ РАНО, РАНО КУРИ ЗАПІЛИ

Українська щедрівка

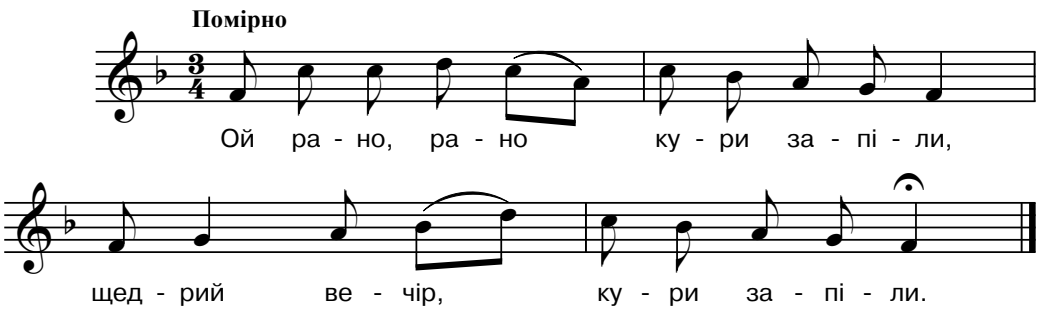

Ой рано, рано кури запіли,
щедрий вечір, кури запіли.

А ще раніше дівчина встала,
щедрий вечір, дівчина встала.

Дівчина встала, свічі зсукала,
щедрий вечір, свічі зсукала.

При першій свічці личко вмивала,
щедрий вечір, личко вмивала.

При другій свічці сукенку вбрала,
щедрий вечір, сукенку вбрала.

При третій свічці косу чесала,
щедрий вечір, косу чесала.

Косу чесала, до церкви пішла,
щедрий вечір, до церкви пішла.

А дяки кажуть, що це дяківна,
щедрий вечір, що це дяківна.

— Я не попівна, я не дяківна,
щедрий вечір, я не дяківна.

Тільки панночка, Михайла дочка,
щедрий вечір, Михайла дочка.

ОЙ ГОСПОДАРЮ, ГОСПОДАРОЧКУ

Пісня-гра (Маланка)

Українське народне свято на честь зустрічі Нового року (за старим стилем) в ніч проти 14 січня називається Маланкою. Коли смеркало, дівчата йшли щедрувати. До хати, як правило, не заходили: ставши біля вікна і попросивши дозволу, співали пісень, якими вшановували господарів.

Оберемо Маланку та будемо разом із нею танцювати та щедрувати. Оксанка з Петриком приєднуються до нас.

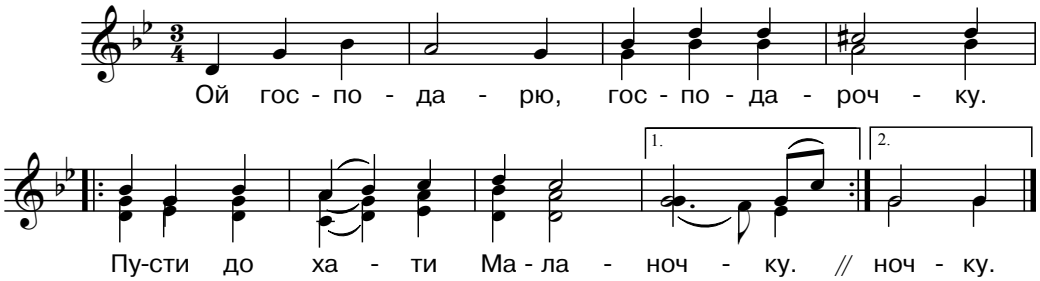

- Про які народні свята і обряди йшлося на уроці?
- Що таке колядки і щедрівки?
- Розкажи про особливості зимових календарних пісень.
- Які колядки і щедрівки ти знаєш?
- Яку пісню ми вивчили на уроці?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Заспівай народні колядки та щедрівки своїм рідним.

Доповни свій пісенник календарно-обрядових творів колядками і щедрівками. Проілюструй кожну пісню власним малюнком.

МУЗИКА МОГО НАРОДУ
Підсумковий урок

Добрий день, мій юний друже! Сьогодні Оксанка та Петрик знову запрошують нас на ігровий майданчик. Пройди усі чотири тури змагань і перевір свої знання.

І ТУР
«НОВОРІЧНИЙ МІШОК»

Поглянь — у нас є новорічний мішок! Серед подарунків (*дума, історичні пісні, ліричні пісні, Маруся, елегія, увертюра, козачок, щедрівки, Маланка*) знайди те слово, що стане відповіддю на запитання.

- Яке дійство відбувається 13 січня?
- Яку назву має народний твір ліро-епічного жанру про історичні та побутові події минулого і сучасності?
- Яка назва одного з танців із опери «Запорожець за Дунаєм»?
- Яке ім’я напівлегендарної співачки?
- Які народні пісні виконували до Нового року?
- У перекладі це слово означає відкриття, початок.
- Як називаються фольклорні твори, присвячені певній історичній події чи відомій історичній постаті?

- Які пісні розповідають про людське життя і переживання?
- Яку назву має п’єса сумного, журливого характеру?

ІІ ТУР
«МІСТО УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ»

Поглянь на уже знайому тобі карту міста Музики. Знайди нові вулиці та розкажи, що ти знаєш про них.

III ТУР
«НАЙКРАЩИЙ ВИКОНАВЕЦЬ»

Вивчіть пісню та позмагайтеся, хто її краще виконає.

НОВА РАДІСТЬ СТАЛА

Українська народна колядка

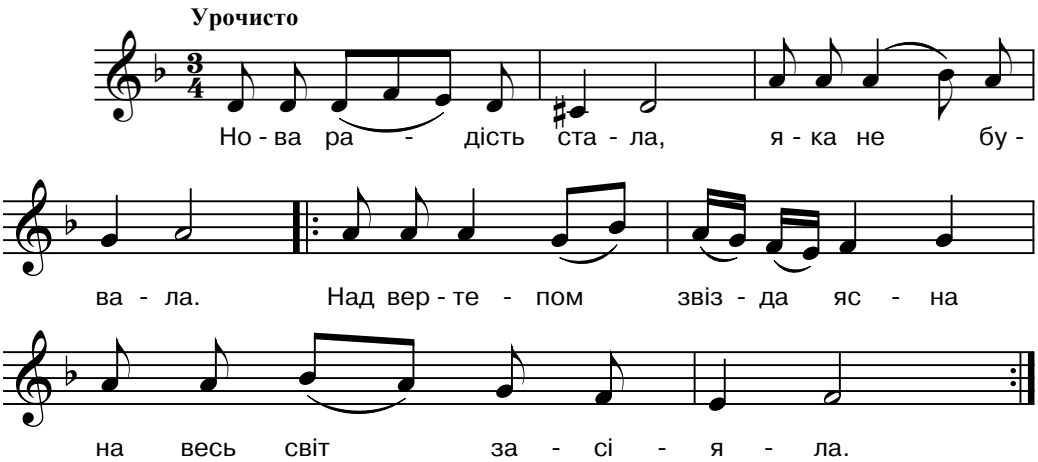

Нова радість стала,
яка не бувала.
Над вертепом звізда ясна
на весь світ засіяла. | *Двічі*

Де Христос родився,
з Діви воплотився,
як чоловік, пеленами
убого повився. | *Двічі*

Пастушки з ягнятком
перед тим дитятком
на колінця припадають,
царя-Бога прославляють. | *Двічі*

IV ТУР
«ВЕСЕЛА КАРУСЕЛЬ»

На веселій каруселі на нас чекають співочі зупинки. На кожній із них будемо виконувати ті пісні, які підкажуть нам малюнки та мелодії.

- Розкажи про різновиди музики, з якими ми зустрілися на попередніх уроках.
- Як називаються народні пісні, присвячені історичним подіям і відомим постатям?
- Про які календарно-обрядові пісні зимового циклу ми довідалися?
- Із творчістю яких композиторів тобі довелося познайомитися?
- Який професійний твір тебе найбільше вразив?
- Поділися своїми враженнями від музичного конкурсу.

Виготов власний музичний словничок та за допомогою підручника заповни його.

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ЯК ЧАСТИНА МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СЛОВ'ЯН

Привіт, мій любий друже! Сьогодні ми розпочнемо цікаву подорож країнами світу і на кожному уроці будемо знайомитися з музичними культурами різних народів. Разом із нами подорожуватимуть наші добрі знайомі Оксанка і Петрик.

Нашу подорож ми розпочнемо зі слов'янських народів, які мають власну, притаманну лише їм музичну культуру.

Слов'яни — це велика група споріднених мовою та культурою народів, що живуть у Східній та Центральній Європі й утворюють три народності: *східнослов'янську* (українці, білоруси, росіяни), *західнослов'янську* (поляки, чехи, словаки) і *південнослов'янську* (серби, болгари, хорвати, словенці, македонці та інші).

І. Гончар. «Веснянка»

Музична культура слов'ян має давню історію. Їхні побут та світогляд, що тісно пов'язувався з міфами, вплелися в пісні, казки, ігри і навіть дитячі забави та іграшки. Вагоме місце в культурі слов'ян займала інструментальна музика (струнна і духова), яка вплинула на народну і церковну музику та творчість слов'янських композиторів.

Розглянь схему про складові частини, які органічно поєдналися у музичній культурі слов'ян.

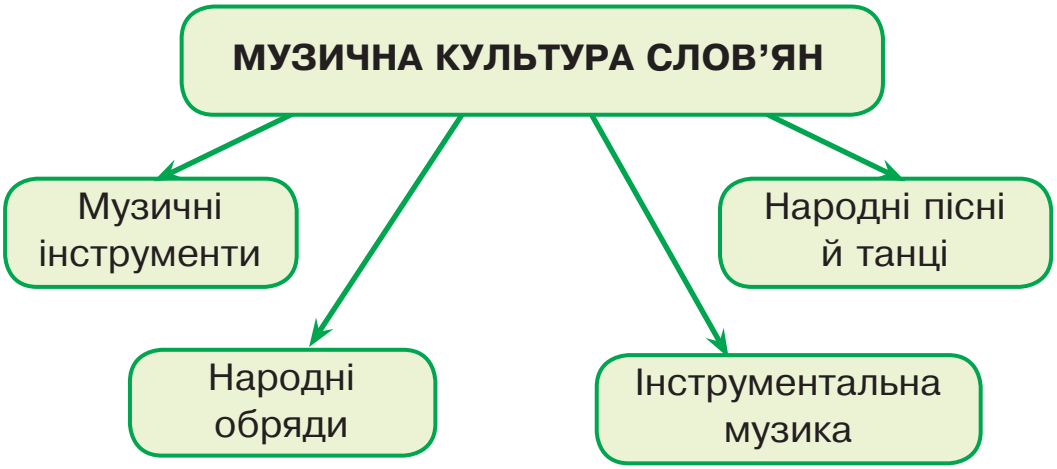

Одними з характерних рис українців, які відносяться до східнослов'янських народів, є музичність та співучість. Наша музична культура має багату історію, а народній пісні притаманне жанрове розмаїття.

Однією з улюблених пісень нашого народу є *«Реве та стогне Дніпр широкий»*. Текстом цієї пісні стали перші строфи з балади Тараса Шевченка «Причинна». Пісня стала народною, а згодом музику до неї написав педагог і композитор Данило Крижанівський. Ця пісня стала своєрідним гімном українців.

Українська народна пісня «Реве та стогне Дніпр широкий» у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України ім. Г. Вірьовки та Національного симфонічного оркестру України.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музичного твору.
2. Хто виконував пісню? У чому особливість цього виконання?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію пісні.
4. Як ти вважаєш, чому ця пісня стала народною?
5. Розглянь картину, яку створив художник К. Трутовський. Як вона, на твою думку, пов'язана з піснею?

К.Трутовський. «Шевченко з кобзою над Дніпром»

Оксанка і Петрик запрошують тебе до картинної галереї. На всіх полотнах зображено Дніпро. Яка з картин, на твою думку, може бути ілюстрацією до прослуханої пісні?

КАРТИННА ГАЛЕРЕЯ «МОГУТНІЙ ДНІПРО»

А. Куїнджі.
«Місячна ніч на Дніпрі»

М. Бурачек.
«Реве та стогне Дніпр широкий»

І. Труш.
«Дніпро біля Києва»

А. Куїнджі.
«Дніпро вранці»

ГУДЕ ВІТЕР ВЕЛЬМИ В ПОЛІ

Слова В.Забіли *Музика М. Глінки*

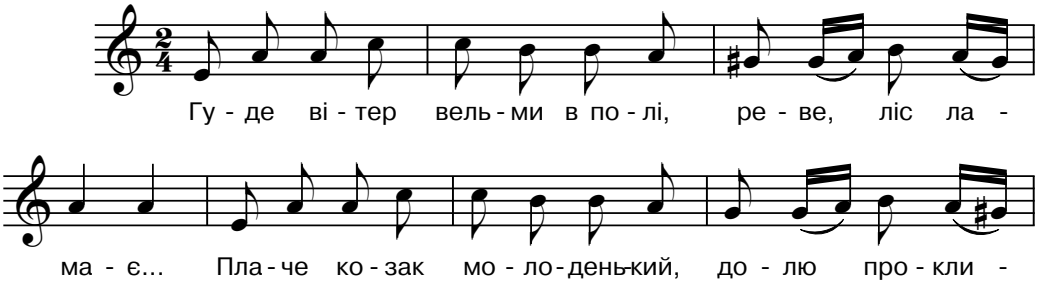

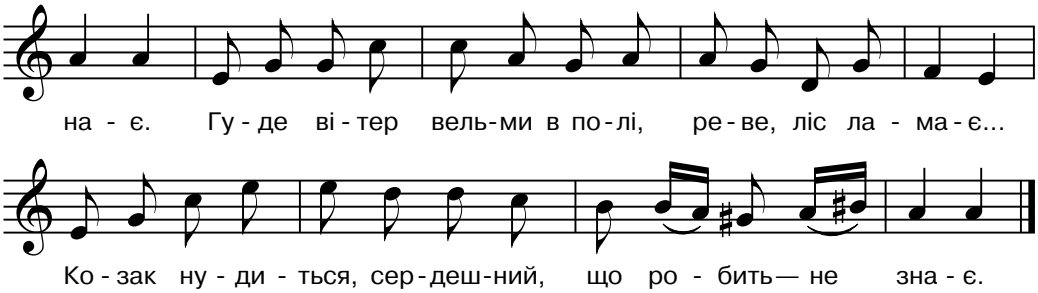

Гуде вітер вельми в полі,
реве, ліс ламає...
Плаче козак молоденький,
долю проклинає.
Гуде вітер вельми в полі,
реве, ліс ламає...
Козак нудиться, сердешний,
що робить — не знає.

Гуде вітер вельми в полі,
реве, ліс ламає...
Козак стогне, бідолаха,
сам собі гадає:
«Ревеш, вітер, та не плачеш,
бо тобі не тяжко!
Ти не знаєш в світі горя,
так тобі й не важко!

Тобі все одно, чи в полі,
чи де ліс ламаєш,
чи по морю хвилі гониш,
чи криші здираєш —
солом'яні і залізні,
яку де зустрінеш,
снігом людей замітаєш,
в полі як застигнеш.

Одірви ж од серця тугу,
рознеси по полю,
щоб я, бідний, не плакався
на нещасну долю!
А коли цього не зробиш,
то кинь мене в море,
нехай зо мною потоне
моє люте горе!..»

ТРОЇСТІ МУЗИКИ

Музична гра

Оксанка і Петрик запрошують тебе на веселий ігровий майданчик. Нам заграють сучасні троїсті музики. Затанцюй разом з однокласниками під їхню музику.

- Розкажи про подорож, яку ми розпочали.
- Що тобі відомо про музичну культуру слов'янських народів?
- Які три гілки слов'ян тобі відомі?
- До якої групи належить українська народна музика? Розкажи про її особливості.
- Хто є авторами пісні про Дніпро?
- Розкажи про виконавців цього твору.
- Яку пісню ми вивчали на уроці? Про що у ній ідеться?

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів пісні про Дніпро?

Намалюй власну ілюстрацію до пісні «Реве та стогне Дніпр широкий».

МУЗИКА РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ

Добрий день, друже! Сьогодні ми продовжимо вивчати музичну культуру східних слов'ян і познайомимося з музикою російського народу. Оксанка і Петрик у російському національному вбранні вже чекають на тебе.

Російська музична культура бере свій початок у народній творчості. Поступово вироблялися ті особливості та риси, які міцно увійшли в російську музику та створили її національний характер.

РОСІЙСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Гуслі

Ложки

Балалайка

Жалейка

Гармоніка

Російські народні танці дуже різноманітні. До найвідоміших відносяться *хоровод*, *бариня*, *кадриль* тощо. Хороводи бувають жіночі та змішані, виконуються вони найчастіше у колі й супроводжуються піснею.

С. Рахманінов. Концерт для фортепіано з оркестром №3 ре-мінор (фрагмент).

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музичного твору.
2. Розкажи про інструменти, які звучали у творі.
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності композиції.
4. Чим особливий характер головної мелодії?
5. Що ти уявляєш, слухаючи музичний твір?

Сергій Рахманінов — російський композитор, піаніст і диригент, один із представників фортепіанного мистецтва. Серед його творів багато прелюдій, варіацій, концертів для фортепіано з оркестром, симфоній та п'єс.

Пригадай, що ти знаєш про **ліричні пісні.** У ліричних піснях слово зливається зі звуками широкої, спокійної мелодії з плавними переходами. Музичність та співучість мови, гра слів і звуків є характерними ознаками російської ліричної пісні.

В основу мелодії концерту С. Рахманінова, сповненої надії та любові до рідної землі, яку ти щойно прослухав, лягла музика російських народних ліричних пісень.

Що ти пам'ятаєш про ліричні пісні українського народу? Пригадай гуцульську рапсодію, створену українським композитором Г. Майбородою. Порівняй мелодії творів обох композиторів. Назви

відмінні риси українських і російських ліричних пісень. У них є також спільні ознаки, що властиві для багатьох народних ліричних пісень.

СПІЛЬНІ РИСИ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ЛІРИЧНИХ ПІСЕНЬ

- Наспівність
- Широке розгортання мелодії
- Підголоскове багатоголосся та відносно вільний рух голосів
- Розспівування складів

Підголоскове багатоголосся — вид народної музики, що має декілька голосів та виконується хором або інструментами.

Цікаво знати, що в такому виді багатоголосся є **основний голос** та **підголоски**. Підголоски менш самостійні, вони іноді лише повторюють з невеликими змінами основну мелодію.

Заспіваємо пісню **М. Глінки «Гуде вітер вельми в полі».**

Спробуй за допомогою музичних інструментів (дзвіночків, бубнів тощо) створити супровід до пісні. Зверни увагу на її мелодійність та ліричність.

Наші друзі запрошують тебе на ігровий майданчик познайомитися з російською народною піснею «Зі в'юном я ходжу», в якій застосовано підголоскове багатоголосся. Разом з однокласниками поводи хоровод під пісню.

ЗІ В'ЮНОМ Я ХОДЖУ

Російська народна пісня

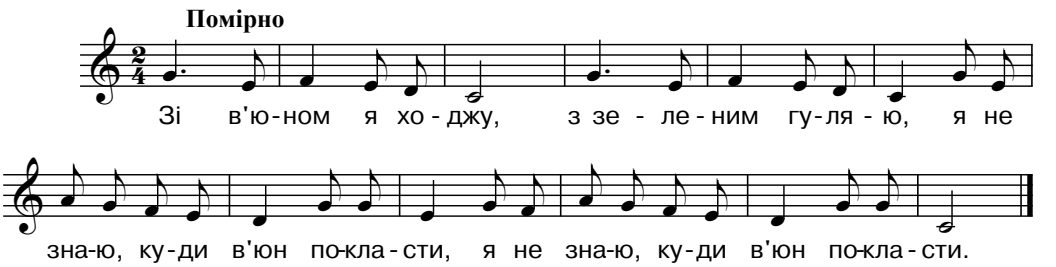

М. Боскін. «Хоровод»

- З музикою якого народу ми познайомилися?
- У чому особливість українських та російських ліричних пісень?
- Розкажи про особливості підголоскового багатоголосся.
- Яку пісню ми виконували хороводом?

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів ліричні пісні? Визнач у них ті риси ліричних пісень, які тобі відомі.

МУЗИКА БІЛОРУСЬКОГО НАРОДУ

Добрий день, мій друже! Ми продовжуємо знайомитися з музичною культурою східних слов'ян і сьогодні помандруємо в Білорусь. Наші друзі Оксанка і Петрик у білоруському народному вбранні вже готові до подорожі.

Витоки білоруського музичного мистецтва — у народній творчості східних слов'ян. Першими його носіями були скоморохи, музиканти (лірники, дударі, гуслярі, цимбалісти та інші), а також музиканти в храмах і монастирях.

БІЛОРУСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Гуслі

Ліра

Дудка

Бубни

Білоруські танці дуже різноманітні за складом і характером. Вони емоційні, життєрадісні, часто виконуються колективом. *Лявониха*, наприклад, виконується парами, *крижачок* імітує рухи птахів, а *бульба*, що є своєрідним варіантом польки, виконується найчастіше разом із піснею.

В. Семенов. «Скоморохи»

Календарно-обрядові пісні білорусів дуже схожі на народні українські пісні. Наприклад, напередодні Різдва дівчата ворожили про свою долю, співали колядки і щедрівки. У другий день Різдва група молоді, вбравшись Козою, Ведмедем чи Конем, обходила будинки сусідів і виконувала величальні пісні (колядки).

Музична мова білоруського народу є досить близькою до музичної мови українців, адже у них є багато спільних ознак.

Білоруська народна пісня «Бульба».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від народної білоруської пісні-танцю.
2. Назви характерні особливості твору. Які з них роблять пісню схожою на танець?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію твору.
4. Який танець ти уявляєш, слухаючи пісню?
5. Чи схожа пісня «Бульба» на українські танцювальні мелодії? Чим саме? Обґрунтуй свою думку та наведи приклади.

ПЕРЕПІЛОНЬКА

Білоруська народна пісня

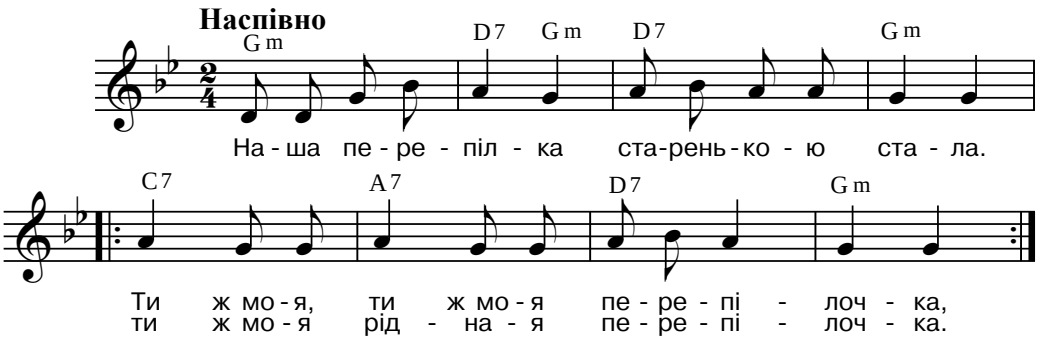

Наша перепілка старенькою стала.

Приспів:

Ти ж моя, ти ж моя перепілочка,
ти ж моя рідная перепілочка.

А у перепілки заболіли ніжки.

Приспів.

А у перепілки спинка заболіла.

Приспів.

А у перепілки голівонька болить.

Приспів.

Оксанка і Петрик запрошують тебе на ігровий майданчик. Виконай танцювальні рухи під музику білоруської народної пісні «Савка і Гришка».

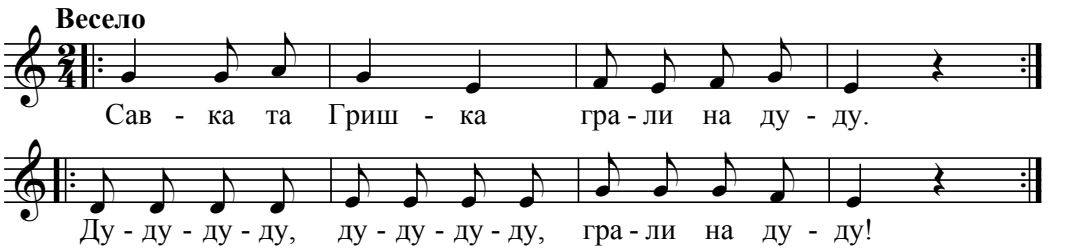

Далі завдання ускладнюється — тепер танцюй, імітуючи гру на дудочці.

- Що характерно для білоруської народної музики?
- Які народні інструменти та танці білорусів ти знаєш?
- Розкажи про особливості народної пісні-танцю «Бульба».
- Яку пісню ти сьогодні вивчив? Про що вона?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів пісні, схожі на білоруські мелодії?

Заспівай пісню про перепілоньку своїм рідним і друзям та проілюструй її.

ТАНЦІ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У ПРОФЕСІЙНІЙ МУЗИЦІ

Привіт, мій друже! Оксанка та Петрик запрошують тебе на слов'янський танцювальний фестиваль. Сьогодні ми будемо слухати твори композиторів, створені на основі танцювальних мелодій, танцювати та співати.

У кожного слов'янського народу є свої традиційні народні танці, які відрізняються хореографією та музичним супроводом (грою на народних інструментах). Це відноситься і до народних танців східних слов'ян.

Розглянь схему. Які з народних танців східних слов'ян тобі відомі? Що ти про них знаєш?

НАРОДНІ ТАНЦІ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Лявониха, крижачок, бульба, полька-янка *(білоруські народні танці)*

Гопак, козачок, метелиця, аркан *(українські народні танці)*

Кадриль, бариня, берізка-хоровод *(російські народні танці)*

Народні танцювальні мотиви часто ставали основою для написання професійних творів. Слов'янські композитори теж створювали музичні твори

на основі народних мелодій (обробка народної музики) або складали твори, близькі до народних (у народному дусі).

Послухай музичні твори, які лунають на танцювальному фестивалі.

К. М'ясков. «Білоруський танець» (фрагмент).

О. Хромушин. «Фантазія на теми українських народних пісень» (фрагмент).

Р. Щедрін. «Пустотливі частівки» (фрагмент).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від танцювальних мелодій.
2. Які танці ти уявляєш, слухаючи пісні?
3. Охарактеризуй мелодію кожного твору.
4. Які засоби музичної виразності допомогли композиторам створити танцювальні мелодії?
5. Чи вдалося тобі, слухаючи композиції, визначити, який із творів було створено на основі української, російської та білоруської народної музики?
6. Назви спільні та відмінні риси прослуханих музичних творів.

Фантазія — музичний твір довільної форми.

Частівка — коротка римована пісня, переважно сатиричного або жартівливого характеру. Створена для окремої особи для вираження швидкоплинних почуттів і настроїв.

Костянтин М'ясков — український композитор та баяніст. Автор музики до кінофільмів і телепостановок, оперет, кантат, творів для оркестру та ансамблів народних інструментів.

Олег Хромушин — російський композитор, диригент, автор багатьох пісень, музики до спектаклів, джазових п'єс, фантазій (наприклад, фантазій на теми українських народних пісень, фантазій на тему циганських мелодій та на тему романсів російських композиторів тощо).

Родіон Щедрін — російський композитор, автор балетів, опер, ораторій, концертів, творів для оркестру та фортепіано. Серед відомих творів композитора — балети «Кармен-сюїта», «Анна Кареніна», «Дама з собачкою», опера «Лоліта» та інші.

Послухай уривки творів ще раз. Спробуй пальцями рук зобразити на парті танцюристів під відповідні мелодії.

Заспіваємо білоруську народну пісню **«Перепілонька»**, супроводжуючи її танцем на стільці. Вигадай рухи руками і ногами в такт музиці.

Ось ми і перейшли на ігровий майданчик, де починається справжнє танцювальне змагання. По-

трібно об'єднатися у дві команди та виконати композицію з трьох танців. Передай рухами тіла особливості кожного з народних танців східних слов'ян.

Білоруський народний танець «Бульба»

Російська народна пісня «Зі в'юном я ходжу»

Український народний танець «Козачок»

- Які народні танці східних слов'ян ти знаєш? Які з них ти можеш затанцювати?
- Твори яких композиторів прозвучали на уроці?
- Які народні танці використали композитори у своїх творах?
- Що таке фантазія і частівка?
- Виділи спільні та відмінні риси між мелодіями танців східнослов'янських народів.

Послухай музичний альбом. Чи є серед музичних творів композиції, в основу яких покладено народні танці?

Влаштуй танцювальний конкурс вдома.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Привіт, мій друже! Сьогодні я запрошую тебе у подорож країнами західних слов'ян. Ми відвідаємо Польщу, Словаччину та Чехію. Поглянь, наші друзі в польському національному вбранні вже чекають на тебе.

Польща — держава у Центральній Європі, а польська музика — одна з найдавніших серед слов'янських народів.

Варшава — столиця Польщі

До популярних народних танців поляків відносять *полонез, краков'як, мазурку, оберек* та інші.

ПОЛЬСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Лігавка

Мазанка

Дуда

Ф. Шопен. «Мазурка» ля-мінор.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від польського танцю.
2. Які риси відрізняють його від іншої танцювальної музики?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію мазурки.
4. Який танець ти уявляєш, слухаючи твір?
5. Чи схожа мазурка на українські танці?

Мазурка — польський народний танець з чітко визначеним ритмічним малюнком і різкими акцентами на будь-яких долях такту.

Мазурка

Фридерик Шопен — польський композитор та піаніст. Автор багатьох творів для фортепіано: ноктюрнів, сонат, прелюдій, концертів, варіацій тощо. Серед усіх творів композитора особливе місце займає танцювальна музика (вальси, мазурки, полонези тощо).

Музична культура **Словаччини** і **Чехії** має спільні риси з музикою інших слов'янських народів.

Братислава — столиця Словаччини

Прага — столиця Чехії

Серед словацьких і чеських народних інструментів найвідомішими є фуяра, пастушачі дудки, цимбали, флейта, волинка та інші.

Найпоширеніші народні танці словаків — *фришка* (швидкий танець), *одземок* (пастушачий танець, типу козачка) тощо.

До чеських народних танців відносяться *чеська полька, соусєдка, фуріант* та інші.

Чеська полька

Я. Белла. Святкова увертюра (фрагмент) у виконанні камерного оркестру.

Д. Кабалевський. «Празький концерт» (фрагмент).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музики.
2. Як ти вважаєш, чому увертюра називається святковою?

3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодії творів.
4. Які картини ти уявляєш, слухаючи музику?

Концерт (від лат. *concerto* — змагаюсь) — великий музичний твір для оркестру та соліста.

Ян Белла — словацький композитор, диригент і педагог, органіст. Один із засновників словацької композиторської музики. Його перу належать опери, вокально-симфонічні та інструментальні твори.

Дмитро Кабалевський — російський композитор, педагог. У його спадщині — опери, оперети, симфонії, оркестрові поеми й сюїти, інструментальні концерти, фортепіанна музика, камерні інструментальні ансамблі тощо. Концерт для фортепіано з оркестром №4 має назву «Празький концерт».

ПОЛЬКА

Чеська народна пісня

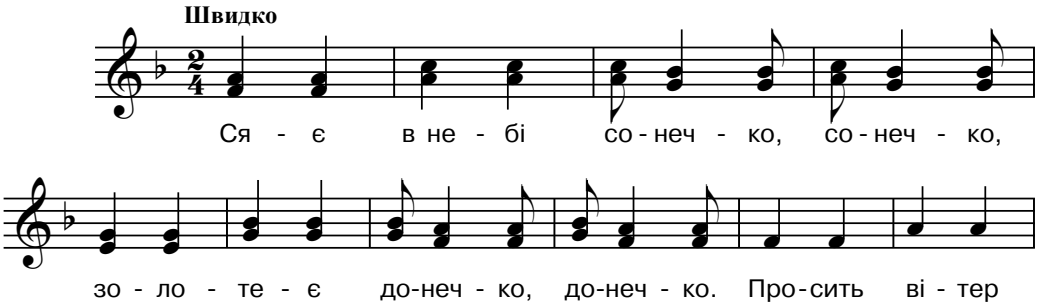

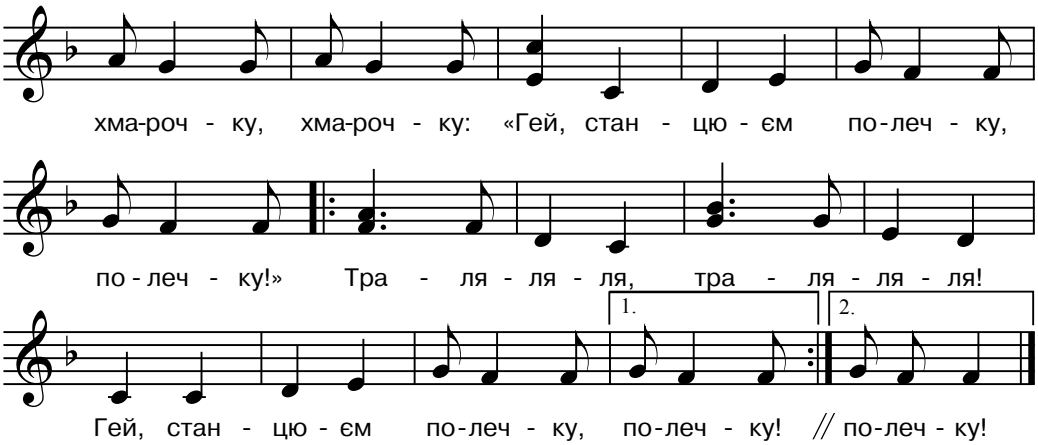

Сяє в небі сонечко, сонечко,
золотеє донечко, донечко.
Просить вітер хмарочку, хмарочку:
«Гей, станцюєм полечку, полечку!»

Приспів:*

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля!
Гей, станцюєм полечку, полечку! | *Двічі*

Струни скрипки тонкі, тонкі,
звуки флейти дзвінкі, дзвінкі,

** Другий рядок кожного приспіву повторює останній рядок попереднього куплету.*

грайте, труби, голосніш, голосніш,
танок буде веселіш, веселіш.
Приспів.

Руки самі хлопають, хлопають,
ноги самі тупають, тупають.
Дружить танець з піснями, піснями,
гей, співайте всі з нами, всі з нами!
Приспів.

Полька (від чеськ. *pulka* — половина) — чеський народний танець, який виконують у швидкому русі.

ДИРИГЕНТ

Музична гра

Оксанка і Петрик запрошують на ігровий майданчик, де на нас чекає весела гра «Диригент». Оберемо музикантів оркестру, які будуть імітувати гру на улюбленому інструменті, та диригента.

Під музику чеської народної пісні «Полька» диригент буде керувати оркестром, а музиканти зображатимують гру на інструментах.

- Які музичні інструменти та народні танці західних слов'ян ти запам'ятав?
- Музика якого композитора тобі сподобалася найбільше?
- Назви спільні та відмінні риси музичної культури західнослов'янських народів.

Пригадай музику, яка лунала на уроці.

Заспівай чеську пісню «Полька» своїм рідним та проілюструй її.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН

Привіт, мій друже! Сьогодні ми помандруємо до країн, де живуть південні слов'янські народи. Пригадай, які країни відносяться до південної гілки слов'ян.

Оксанка і Петрик в болгарському вбранні вже готові до подорожі.

Болгарія — держава, що знаходиться у Південно-Східній Європі.

Болгарська музика сформувалася на основі народної музичної культури слов'янських племен, які населяли територію сучасної Болгарії багато століть тому.

Софія — столиця Болгарії

Болгарські народні танці різноманітні за своїм темпом і ритмом. Найбільш популярні масові танці — *хороводи-танці*, *рученица*, що виконується у швидкому темпі масово або невеликими групами, *хоро («Шопське хоро»),* що виконується у повільному та швидкому темпі у супроводі народних інструментів, та інші.

БОЛГАРСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Гадулка

Гайда

Кава́л

Болгарська народна пісня «Посадив полин я» у виконанні дитячого хору.

П. Стайнов. Симфонічна сюїта «Фракійські танці» («Рученица»).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Пригадай засоби музичної виразності. Які з них роблять болгарську музику неповторною?
2. Охарактеризуй мелодії творів.
3. Порівняй, чи схожі народні болгарські мотиви з авторською музикою.
4. Який танець ти уявляєш, слухаючи симфонічну сюїту П. Стайнова?

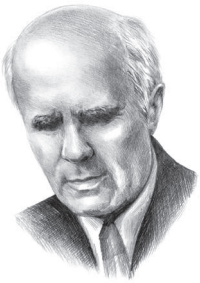

Петко Стайнов — сліпий болгарський композитор-піаніст. Його перу належать симфонічні поеми, увертюри і ціла низка хорових творів та симфоній. Симфонічна сюїта «Фракійські танці» складається із кількох болгарських народних танців.

Музична культура **Хорватії** черпає свої витоки з фольклору слов'янських племен, що колись населяли територію сучасної країни.

Загреб — столиця Хорватії

Серед музичної культури хорватів виділяється *тамбуриця* — пісенно-танцювальний жанр народної музики, що виконується під акомпанемент струнного щипкового інструмента *тамбури*.

ХОРВАТСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Гусле

Берда

Тамбура

Хорватські народні пісні.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музики.
2. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію творів.
3. Які характерні риси хорватської народної музики було відчутно у піснях?
4. Чи схожі пісенні мотиви південних слов’ян на українські? Чим саме?

Виконуємо чеську народну пісню **«Полька».** Заспівай пісню під фонограму. Спробуй себе в ролі соліста, а приспів виконай разом із друзями.

Оксанка і Петрик запрошують тебе на ігровий майданчик. Пригадай назви нот. Прочитай речення:

«Я ДОдому ДОбіжу та ДО матері прийду. ДОрога моя матусю, дай ДО тебе пригорнуся».

Знайди ноту, яка сховалася в реченні, та порахуй, скільки разів вона зустрілася в словах.

Спробуй скласти речення, в яких сховалися б інші ноти.

- Які національні особливості музики південних слов’ян тобі запам’яталися?
- Чим особлива музика болгарського народу?
- Що характерно для музичної культури хорватів?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів музика, схожа на народні мелодії південних слов’ян? Розкажи рідним про свою мандрівку.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ВЕСНЯНІ ПІСНІ

Добрий день, мій друже! Ми повертаємося з наших мандрівок у рідну Україну і тут зустрічатимемо весну. Сьогодні на нас та наших друзів чекає зустріч із весною, піснями і народними звичаями українського народу.

Разом із пробудженням природи від зимового сну починається цикл весняних свят, що супроводжується піснями, іграми та хороводами.

Увесь весняний цикл календарних свят пов'язувався з початком польових робіт. Люди вірили, що весна принесе їм щедрі дари, тому оспівували її та закликали.

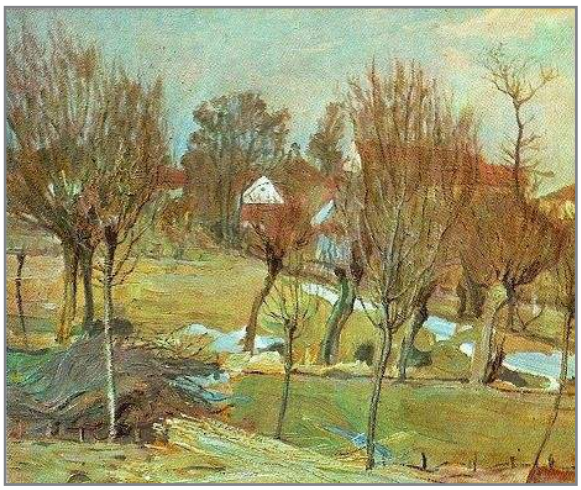

О. Новаківський. «Рання весна»

Веснянки та весняні обряди були поширені серед усіх слов'янських народів, але в кожній країні вони мали свої особливості.

Для українських веснянок, наприклад, характерні багаторазові повторення однієї або двох поспівок

у межах невеликого діапазону, проста мелодія, закликання весни тощо.

Веснянки «Янчику-білоданчику», «Прийшла весна з квітами» у виконанні дитячого хору.

Л. Ревуцький. «Веснянка».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від народних веснянок. Хто їх виконував?
2. Яка веснянка лягла в основу твору Л. Ревуцького?
3. Чи відрізняється веснянка композитора від вокальних творів? Чим саме?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та визнач мелодію кожного твору.
5. Яка веснянка тобі сподобалася найбільше? Чому?

Веснянки — старовинні слов'янські обрядові пісні, пов'язані з початком весни і наближенням весняних польових робіт. У західних регіонах їх називали *гагілками, гаївками*.

Лев Ревуцький — український композитор, педагог, музичний діяч. Серед його творів — сонати, симфонії, концерти для фортепіано, вокальні твори та обробки народних пісень.

Л. Ревуцького вшановують як одного з найвпливовіших діячів української музичної культури.

МАМИНА ПІСНЯ

Слова О. Вратарьова *Музика О. Злотника*

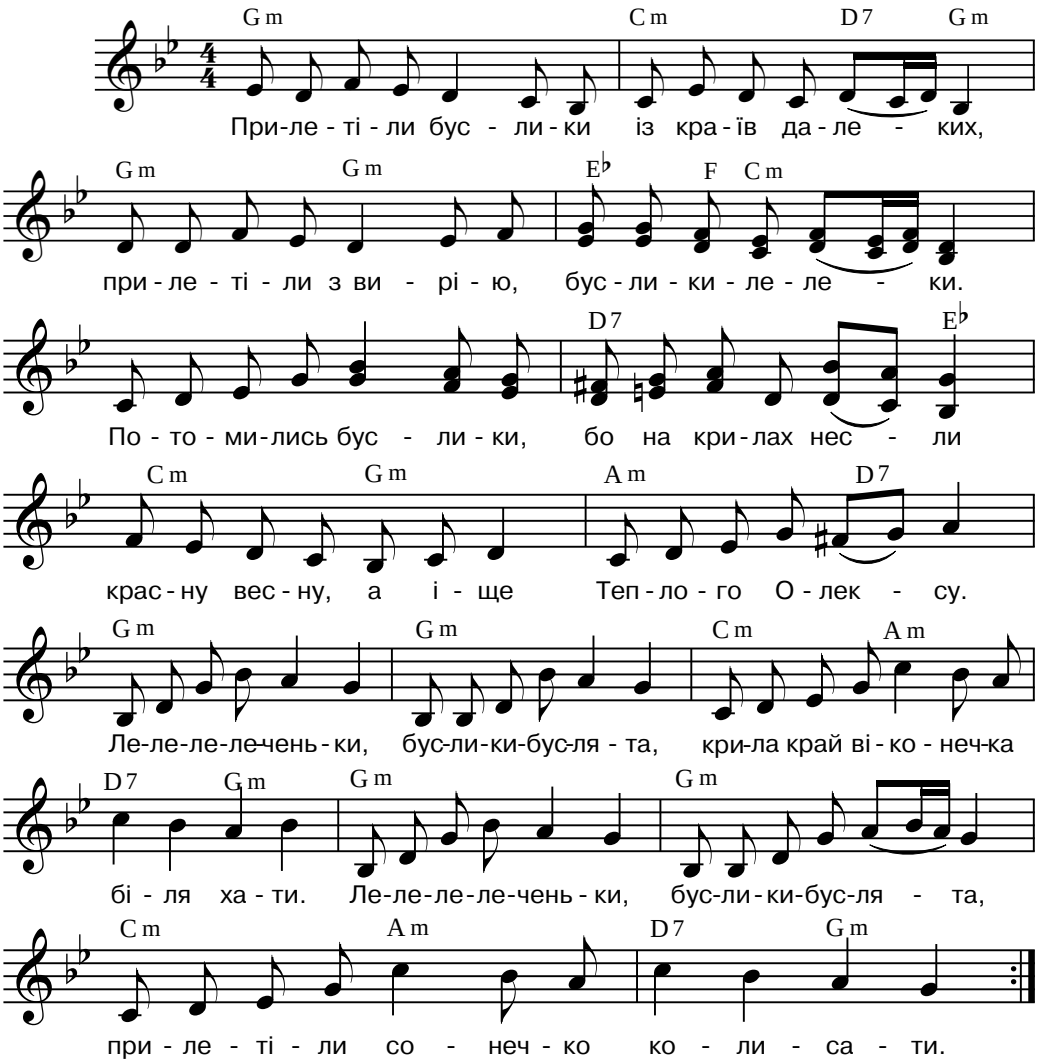

Прилетіли буслики
із країв далеких,
прилетіли з вирію,
буслики-лелеки.

Потомились буслики,
бо на крилах несли
красну весну, а іще
Теплого Олексу.

Приспів:
Леле-лелеченьки,
буслики-буслята,
крила край віконечка
біля хати.
Леле-лелеченьки,
буслики-буслята,
прилетіли сонечко
колисати.

Повернулись буслики —
чорно-білі крила,
повернулись буслики
та й заклекотіли.
«Ой лелече колесо,
кинуте у небо...» —
мама тихим голосом
нам співа про тебе.
Приспів.

Ю. Чумак.
«Веснянки»

Візьми фарби і створи на папері свою весняну фантазію. Малюнок повинен відтворювати характер пісень, з якими ми ознайомилися сьогодні. Чи схожий твій малюнок на картину Ю. Чумака «Веснянки»?

Оксанка і Петрик запрошують нас на ігровий майданчик. Хлопчики будуть створювати музичний супровід до веснянки «Янчику-подолянчику» за допомогою дзвіночків та маракасів. Дівчатка ж спробують передати характер пісень за допомогою танцю.

ЯНЧИКУ-ПОДОЛЯНЧИКУ

Українська народна веснянка

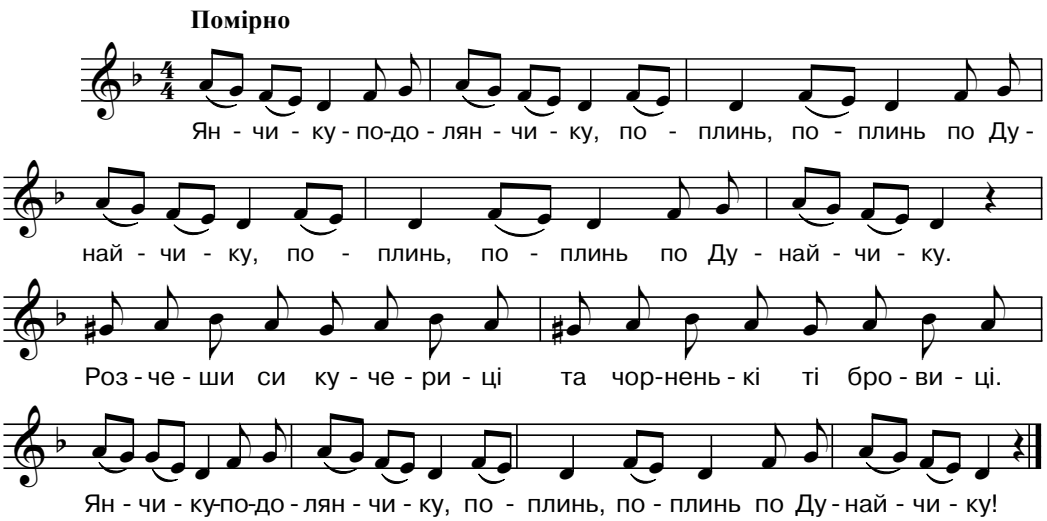

ВЕСНЯНКА

Сонечку, сонечку, уставай!
Красну весну-дівоньку розбуджай!
Хай встає — косичиться у кіски,
Наливає росоньки в пелюстки.
А ми тую росоньку із черемх
Рученьками білими та й зберем.
А ми, весно, росоньку, як даси,
Зберемо на личенько для краси.

Оксана Лятуринська

І. Труш. «Гагілки»

- З якими народними піснями ми познайомилися?
- Назви характерні особливості веснянок.
- Чи притаманні веснянки лише для українців? Обґрунтуй свою думку.
- У творчості якого композитора ми зустріли інструментальну веснянку?

Заспівай рідним і друзям свої улюблені веснянки.

Додай весняні народні пісні у свій пісенник календарно-обрядових творів. Проілюструй нові композиції.

ОБРОБКА НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Добрий день, мій друже! Сьогодні Оксанка з Петриком хочуть познайомити тебе з творами композиторів, які займалися обробкою народної музики і створювали професійні твори за допомогою засобів музичної виразності та спеціальних композиційних прийомів.

Здавна народна музика слов'янських народів була тим музичним матеріалом, за допомогою якого професійні композитори створювали власні музичні шедеври.

Розглянь уважно схему про те, як народна музика може стати професійною або професійною у народному дусі.

ШЛЯХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОБРОБКИ НАРОДНОЇ МУЗИКИ

Послухай музику і простеж, як мелодія народної пісні видозмінилася в композиторському творі.

Українська народна пісня «А вже весна» у виконанні мішаного хору та оркестру українських народних інструментів.

М. Сільванський. Варіації на тему української народної пісні «А вже весна».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи про характер і настрій народної пісні.
2. Яким чином змінилася пісня в інструментальному творі? Що з нею відбулося?
3. Які характерні засоби музичної виразності збереглися в обробленій композиції?
4. Як змінювалася мелодія пісні протягом твору?

Обробка народних пісень — видозмінення народного твору на основі композиторського задуму.

Варіації (від лат. *variatio* — зміна, різновид) — музичний твір, де основна тема зазнає різноманітних змін.

Микола Сільванський — український піаніст, композитор і педагог, автор балетів, симфонії, сюїти, симфонічних казок, концертів, сонат, музики для радіопередач. Більшість творів композитор написав для дітей.

У варіаціях може змінитися темп, ритмічний малюнок, регістр, динаміка твору. Послухай варіації М. Сільванського ще раз. Скільки разів змінювалася мелодія? Що в ній змінилося і яким чином?

К. Дебюссі. Симфонічна сюїта «Весна».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від сюїти.
2. Що ти уявляєш, слухаючи симфонічний твір?
3. Які інструменти звучали у композиції?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію сюїти.

Клод Дебюссі — французький композитор, піаніст і диригент, музичний критик. Його перу належать опери, балети, кантати, камерно-інструментальні ансамблі, твори для фортепіано тощо.

Оксанка і Петрик запрошують тебе на зустріч із весною в картинну галерею. Розглянь репродукції картин. Які з них можуть бути ілюстраціями до творів, які ми сьогодні слухали?

ГАЛЕРЕЯ ВЕСНЯНИХ КАРТИН

К. Брюллов. «Весна»

С. Колесніков. «Рання весна»

В. Черкасов.
«Рання весна на Прикарпатті»

О. Мілюков.
«Весна на Україні»

Заспіваємо разом **«Мамину пісню» О. Злотника.**

Навесні українська молодь збиралася на лугах чи біля річок та водила хороводи, проводила весняні ігри, які супроводжувалися піснями.

Ось і нас Оксанка та Петрик запрошують на весняний ігровий майданчик. Заспівай разом із однокласниками веснянки та поводи хоровод.

- Що нового про веснянки та їхні обрабки ми сьогодні дізналися?
- Як назвивається видозмінення народної музики?
- Що таке варіації?
- Що може змінюватися у варіаціях?
- Хто створив весняну симфонію?
- Які твори живопису про весну тобі запам'яталися?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Намалюй весняну ілюстрацію. Якою музикою ти озвучиш свій малюнок? Розкажи про це своїм рідним та друзям.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ У ПРОФЕСІЙНІЙ МУЗИЦІ

Привіт, мій друже! Сьогодні на нас та наших друзів чекає зустріч із музикою Петра Чайковського. Я запрошую тебе до подорожі на природу, де ми послухаємо чудову музику весни.

А. Бейлі.
«Підсніжники»

П. Чайковський. Фортепіанна п'єса «Підсніжник».

П. Чайковський. Фінал концерту для фортепіано з оркестром №1.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Що допомогло композитору створити весняний настрій у музиці?
2. Які музичні інструменти звучали у творах?
3. Яку картину природи тобі навіяли композиції П. Чайковського?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію концерту.
5. Пригадай, що таке обробка народних пісень.
6. Поділися своїми враженнями від музики П. Чайковського.

Петро Чайковський — російський композитор, диригент і педагог. Провідними сферами творчості композитора були опера та симфонія, проте він писав музику майже у всіх жанрах.

П'єса «Підсніжник» входить до циклу фортепіанних п'єс під назвою «Пори року». Цикл включає 12 п'єс відповідно до кількості місяців, кожна з них має свою окрему назву та епіграф із віршів поетів.

Українська народна пісня «Вийди, вийди, Іванку» лягла в основу концерту №1 П. Чайковського.

Розглянь галерею весняних квітів. Які з них ти бачив у лісі? Обери малюнок, який, на твою думку, найбільше підходить до фортепіанної п'єси П. Чайковського.

ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ

Українська народна пісня

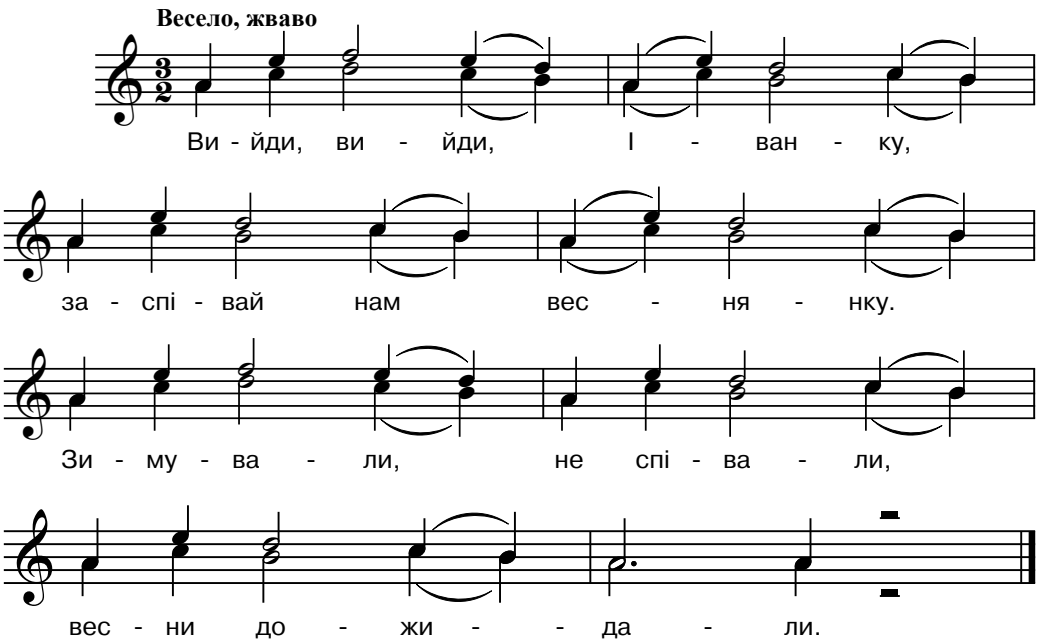

Вийди, вийди, Іванку,
заспівай нам веснянку.
Зимували, не співали,
весни дожидали.

Ой ти весно, наша весно,
а що ти нам та й принесла?
— Зеленую травиченьку
і зіллячко запашненьке.

Малим дітям — по яблочку,
старим бабам — по ціпочку,
коробочку з веретенцями,
скриню з червінцями.

Усім газдам — по кийочку,
а хлопчатам — по батіжку.
Молодицям — по серпочку,
а дівчатам — по віночку.

Оксанка і Петрик хочуть познайомити тебе з «Вербовою дощечкою» — давньою весняною грою.

У давнину в цю гру грали таким чином: дівчата ставали у два ряди, лицем одна до одної, бралися з тою, що навпроти, за руки і утворювали таким чином «дощечку», по якій ішла дівчинка-підліток. Гра супроводжувалася співом.

Наша гра буде трішки видозмінена. Під мелодію пісні дівчинка, яку ми оберемо, буде ходити по колу і пританцьовувати. Потім вона має обрати того, хто буде виконувати наступний таночок.

ВЕРБОВАЯ ДОЩЕЧКА

Українська народна пісня

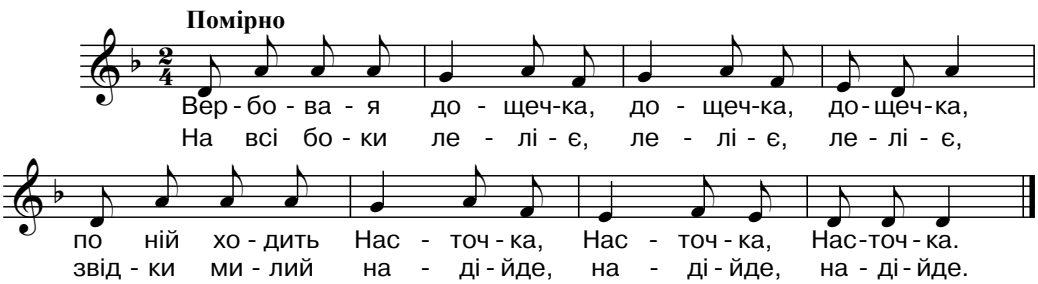

- У яких творах звучала весняна мелодія?
- Яким чином мелодія може зображати весняний настрій?
- Яку пісню ми вивчали на уроці?
- Як змінилася українська веснянка у концертному творі П. Чайковського?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Створи власну веснянку і подаруй її своїм рідним.

МУЗИКА СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

Урок узагальнення знань

Привіт, мій друже! Сьогодні на тебе та наших друзів чекає мандрівка Країною музичного мистецтва. Веселий потяг зупинятиметься на тих станціях, де ти зможеш перевірити свої знання.

СТАНЦІЯ «ПІДБЕРИ МЕЛОДІЮ»

Я запрошую тебе на першу станцію. Упізнай за малюнком пісню та проплескай її ритмічний малюнок у долоні. Чи зможуть твої однокласники вгадати назву пісні?

СТАНЦІЯ «ТАНЦЮВАЛЬНИЙ МАЙДАН»

Розглянь ілюстрації, на яких зображено фрагменти різних танців, та пригадай їхні назви.

Зобрази рухами тіла танець так, щоб його впізнали твої однокласники.

СТАНЦІЯ «ЗНАВЦІ МУЗИКИ»

Пригадай мелодії, які ми слухали на попередніх уроках, а тоді уважно роздивись таблицю.

Підбери до кожного музичного твору його автора.

Слов'яни	Автор музики	Назва твору
Україна	• Л. Ревуцький • М. Сільванський • Українська народна пісня • Українські веснянки	• «Веснянка» • «Реве та стогне Дніпр широкий» • Варіації на тему української народної пісні «А вже весна» • «Янчику-білоданчику» • «Прийшла весна з квітами»
Східні	• С. Рахманінов • К. М'ясков • О. Хромушин • Р. Щедрін .	• «Білоруський танець» • «Пустотливі частівки» • Концерт для фортепіано з оркестром №3 • «Фантазія на теми українських народних пісень»

Західні	• Я. Белла • Ф. Шопен	• «Мазурка» ля-мінор • «Святкова увертюра»
Південні	• Болгарська народна пісня • П. Стайнов	• «Фракійські танці» («Рученица») • «Посадив полин я»

СТАНЦІЯ «КАРАОКЕ»

Пригадай, які пісні ми вивчали упродовж нашої подорожі слов'янськими країнами.

Заспівай пісню, яка тобі найбільше сподобалася.

Заспіваємо українську народну пісню **«Вийди, вийди, Іванку».**

- Назви особливості народної музики слов'ян.
- Які спільні та відмінні риси музичної культури слов'янських народів ти знаєш?
- Які народні танці слов'янських народів тобі відомі?
- З якими календарно-обрядовими піснями весняного циклу ми познайомилися?
- Чи може музика перенести нас в іншу країну? Обґрунтуй свою думку.
- Які веснянки ти знаєш?
- Що таке обробка народних пісень? Які композиторські обробки ми слухали упродовж останніх уроків?

Послухай народні пісні слов'ян. Проілюструй пісню, яка тобі найбільше сподобається.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЄВРОПИ. ІТАЛІЯ

Привіт, мій друже! Сьогодні ми розпочнемо подорож Європою і відвідаємо Італію. Зробити це нам допоможе музика, адже вона не знає кордонів. А ось і Оксанка та Петрик в італійських національних костюмах.

Музиці країн світу властиві специфічні риси, які тісно пов'язані з народними традиціями і символікою, з побутом, історією, світоглядом кожної нації.

Кожен народ має свою **музичну мову**, яка зрозуміла усім без перекладу. Мотиви пісень і танців виражають почуття й образи народного світобачення.

На основі народного фольклору композитори створюють професійну інструментальну музику за допомогою різноманітних засобів музичної виразності та композиторських прийомів.

Упродовж кількох наступних уроків ти будеш знайомитися з музичною культурою Європи, а розпочнемо ми нашу музичну мандрівку з Італії.

У музичній культурі **Італії**, що має давню та цікаву історію, особливе місце займають народні ліричні пісні: *віланели*, *сициліани*, *вілоти* та інші. Традиційні пісні та танці виконувалися під акомпанемент гітари, скрипки, свирілі або мандоліни.

До італійських народних танців відносяться *тарантела*, *салтарелло*, *полька*, граціозний танець *«Монферіні»*, веселий танець *«Гальярда»* тощо.

Музика Італії насичена енергією, темпераментом та ліризмом.

ІТАЛІЙСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Мандола

Мандоліна

Скрипка

Лютня

Гітара

Лаунеддас (тристовбурна свиріль)

С. Рахманінов. «Італійська полька».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від прослуханого твору.
2. Який танець ти уявляєш, слухаючи музику?
3. Які характерні ознаки польки були відчутні у творі?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію польки.
5. Пригадай, що ти знаєш про композитора С. Рахманінова.

Нашу мандрівку ми розпочнемо з *Венеції*, що розташована на північному сході Італії.

Венеція — місто на воді. Води каналів замінюють міську проїжджу частину. Людей перевозять човнярі на баркаролах (своєрідних човнах, так називається і пісня венеціанського човняра). У Венеції завжди панує чарівна і невимовно святкова атмосфера.

Дж. Каналетто. «Венеція»

М. Глінка. «Венеціанська ніч».
М. Лисенко. «Баркарола».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи про музику, яка супроводжувала нас у Венеції. У чому її особливість?
2. Поділися своїми враженнями від твору М. Глінки.
3. Які засоби музичної виразності створили картину води та руху на човні?
4. Порівняй твори композиторів. Назви їхні спільні та відмінні риси.
5. Що ти уявляєш, слухаючи музичні твори?
6. Чи сподобалися тобі ці твори? Чим саме?

Баркарола (від італ. *barka* — човен) — вокальний або інструментальний музичний твір, що має мрійливо-ліричний характер, зі спокійною мелодією на фоні розміреного супроводу, що створює відчуття колисання на воді.

Михайло Глінка — російський композитор, співак, викладач вокалу, засновник російської композиторської школи. У його творчому доробку — понад 60 романсів і пісень, численні симфонічні та камерно-інструментальні твори, опери тощо.

Розглянь репродукцію картини відомого російського художника І. Айвазовського. Які засоби виразності використав художник, щоб зобразити ліричний настрій? Який музичний твір можна проілюструвати картиною? Поміркуй, чи співзвучний музичний твір із живописним.

І. Айвазовський. «Венеціанська ніч»

Візьми пензлик та акварельні фарби. Намалюй власну ілюстрацію до музичного твору, який тобі більше сподобався.

Наша порож продовжується. На тебе чекає ще одне відоме місто італійців — *Неаполь*, що розташований на південному сході від Риму.

Є. де Блаас «Серенада»

П. Чайковський захоплювався природою Італії, її музичним мистецтвом та народною творчістю.

Під час своїх мандрівок Італією він часто слухав спів вуличних мандрівних акторів. Одна з таких пісень лягла в основу його *«Неаполітанської пісеньки»*, що звучить у виконанні фортепіано. Твір складається з двох частин: перша має наспівну мелодію, друга — стрімку, життєрадісну, що нагадує тарантелу (італійський народний танець). Слухаючи цю музику, в уяві виникають яскраві картини італійських народних карнавалів.

Мелодію «Неаполітанської пісеньки» композитор увів і до свого балету «Лебедине озеро».

П. Чайковський. «Неаполітанська пісенька».
П. Чайковський. «Неаполітанський танець» із балету «Лебедине озеро».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музики.
2. Що ти уявляєш, слухаючи твори П. Чайковського?
3. Розкажи про особливості неаполітанської пісеньки.
4. Чи однаково вона звучить у двох творах? Назви їхні спільні та відмінні риси.
5. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодії прослуханих творів.

СПРАВЖНІЙ ДРУГ

Слова М. Пляцковського *Музика Б. Савельєва*
Переклад О. Пархоменка

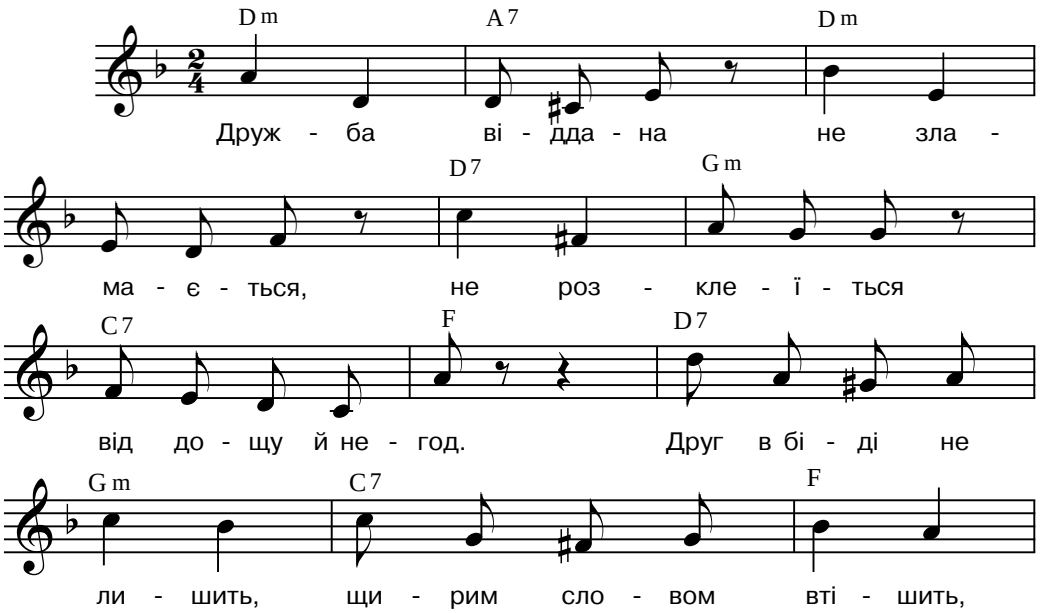

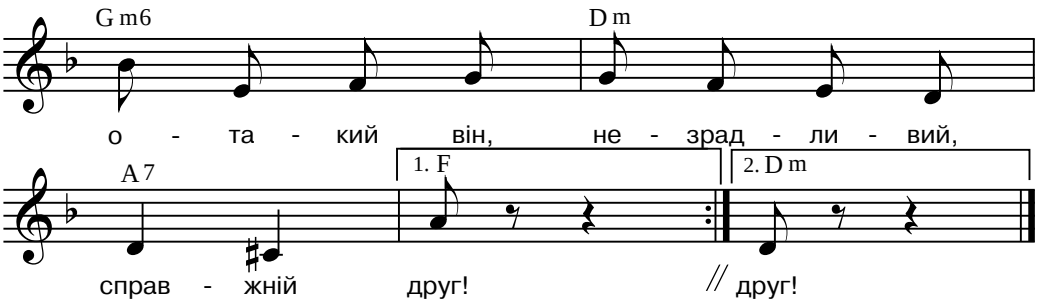

Дружба віддана не зламається,
не розклеїться від дощу й негод.
Друг в біді не лишить, щирим словом втішить,
отакий він, незрадливий, справжній друг. | *Двічі*

Ми посваримось — і помиримось,
«Нерозлийвода!» — кажуть всі навкруг.
Вдень чи ніч негожу друг мені поможе, —
отакий він, незрадливий, справжній друг. | *Двічі*

Друг завжди мене прийде виручить,
він не жде подяк і не жде послуг.
Буть комусь в пригоді в будь-якій погоді —
отакий він, незрадливий, справжній друг. | *Двічі*

Оксанка і Петрик запрошують нас до танцю. Об'єднайтеся в пари та затанцюйте італійську тарантелу.

Чи знаєш ти, що *тарантела* — це італійський народний танець, який виконують у швидкому, стрімкому темпі? Танець багатий на підскоки, він виконується однією або кількома парами.

Тарантела

- Чим особлива музика кожної країни?
- Чому ми розуміємо музичну мову інших народів без перекладу?
- Які особливості італійської народної музики?
- Назви народні музичні інструменти італійців.
- Які італійські народні пісні та танці стали основою для професійних творів композиторів?
- Поміркуй, чи споріднена музика Італії з українською музикою. Чим саме? Обґрунтуй свою думку та наведи приклади.

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів музика з італійськими народними мотивами?

Проілюструй пісню, яка тобі найбільше сподобається.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЄВРОПИ. УГОРЩИНА

Привіт, мій друже! Наша подорож Європою триває. Сьогодні на нас чекає зустріч із музичною культурою Угорщини.

Угорщина — держава в Центральній Європі, її столицю Будапешт називають перлиною Дунаю. Угорщину з усіх боків оточують гори. Якщо дивитися на цю країну з висоти, то її територія здається схожою на велике, неправильної форми блюдце з пагорбкуватим дном.

Будапешт — столиця Угорщини

Угорці — гостинний, романтичний і дуже музичний народ із давньою історією та своєрідною, цікавою культурою.

Серед угорських народних танців виділяються *вербункош, танець із топірцями, із шаблями, чардаш* та інші.

УГОРСЬКІ МУЗИЧНІ НАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ

Фуруйя

Кобоз

Тарогато

Цитра

Угорські цимбали

Витоки музичної культури Угорщини — в її багатому музичному фольклорі.

Формування народного музичного стилю угорців пов'язане із *вербункошем* — це стиль угорської танцювальної музики, що виник внаслідок злиття старовинних угорських народних жанрів під впливом слов'янських і циганських музичних стилів. Із вербункоша розвинувся угорський танець чардаш.

Переглянь уривки угорських народних танців.

Які їхні характерні риси було помітно? Які спільні та відмінні риси між українськими та угорськими народними танцями?

3. Кодай. Чардаш із опери «Харі Янош» у виконанні симфонічного оркестру.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від угорського танцю.
2. Яким ти уявляєш бравого солдата Яноша?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності твору.
4. Розкажи про настрій та мелодію чардаша.
5. Чи вдалося композитору створити настрій народного танцю та передати національний колорит угорців?

Золтан Кодай — угорський композитор і музикознавець. Автор духових, оркестрових і камерних творів. Коріння його творчості сягає в угорську народну музику. Одним із найвідоміших творів композитора є героїко-комічна опера «Харі Янош».

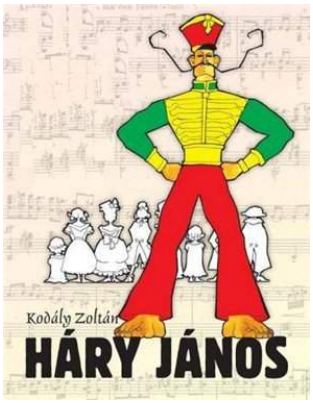

Харі Янош — герой угорського фольклору, бравий солдат і жартівник. В опері він розповідає усім про свої «подвиги-походеньки», висміює панів, розказує про кмітливість народу і його таланти. Уся мелодика твору побудована на угорському народному фольклорі.

Дуже яскраво в опері лунає угорський народний танець чардаш.

Чардаш — традиційний угорський народний танець, який складається з двох контрастних частин: повільного чоловічого танцю у колі та швидкого, запального парного танцю.

Чардаш має гостру ритміку та яскраву мелодію. Чардаш танцюють чоловіки й жінки. Жінки найчастіше одягнені в традиційні широкі спідниці яскраво-червоного кольору, які під час кружляння набувають характерної форми.

БУДОВА ЧАРДАША

1 частина
Повільний темп, танцюють чоловіки у колі *(лашшу)*

2 частина
Швидкий та запальний темп, танцюють пари *(фріш)*

Й. Брамс. «Угорський танець №2».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від угорського танцю.
2. Які характерні особливості ритму роблять його незабутнім?
3. Які рухи можуть виконувати танцюристи під таку музику? Уяви танцюристів та розкажи про їхній танок.
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію танцю.
5. Чи схожа музика Й. Брамса на танцювальні мотиви східних слов'ян?

Йоганнес Брамс — німецький композитор, піаніст і диригент, автор камерної та симфонічної музики, творів для фортепіано та хорів. Багато його творів стали ключовими в сучасному концертному репертуарі.

«Угорські танці» були написані для фортепіано в 4 руки, а потім композитор переклав їх для оркестру.

«Угорські танці» — це цикл, який складається з 10 танців. Відомим став «Угорський танець №2».

Підготуй акварельні фарби або олівці. Зобрази настрій музичного твору кольоровими штрихами або плямами.

Заспіваємо разом пісню **Б. Савельєва «Справжній друг».**

Візьми маракаси та створи музично-ритмічний супровід до пісні.

Оксанка і Петрик запрошують на танцювальний майданчик.

Візьміться за руки та станьте в коло — ви будете танцювати угорський чардаш. Спочатку танцюйте повільно, відповідно до темпу музики. У другій частині чардашу потрібно швидко знайти собі пару та виконати разом імпровізацію у новому ритмі.

- Про які особливості угорської народної музики ми дізналися на уроці?
- Які угорські народні інструменти ти знаєш?
- Що таке вербункош?
- Дай визначення чардашу.
- Назви особливості цього народного танцю.
- Які композитори використали народні угорські мотиви у своїх музичних творах?
- Що, на твою думку, є спільного і відмінного між угорською та українською музикою?
- Розкажи про свої враження від уроку.

Послухай музичний альбом. Чи є серед пісень твори, мотиви яких схожі на угорську музику?

Пригадай мелодію чардаша. Виконай для своїх рідних танець-імпровізацію.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЄВРОПИ. ФРАНЦІЯ, ФІНЛЯНДІЯ

Привіт, мій юний друже! Сьогодні на нас чекає дивовижна подорож у Францію та Фінляндію. Оксанка і Петрик розкажуть нам про музичну культуру цих країн. Поглянь, вони вже вбралися у французький народний одяг та готові до подорожі.

Франція — держава на Заході Європи.

Париж — столиця Франції

Французька культура — різноманітна, з багатою історією. Французька музика бере свій початок з фольклору кельтських і германських племен, які жили у давні часи на території нинішньої Франції. На неї впливали також взаємодії з культурами інших європейських народів, зокрема італійською та німецькою.

Серед французьких народних танців найвідомішими є *фарандола, буре́, ригодон, менует, гавот* та інші.

Менует — старовинний французький танець. Спочатку це був сільський танок, але потім менует з'явився при дворі французького короля і став основним придворним танцем XVII-XVIII століть. Менует називали «королем танців».

ФРАНЦУЗЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Корнемюз (волинка)

Флажолет *Серпент* *Цистра*

В.А. Моцарт. Варіації на тему французької пісні.

В.А. Моцарт. «Менует ре-мажор».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від музичних творів.
2. Пригадай, що таке варіації. Як змінюється музика у варіаціях? Прослідкуй за її розвитком.
3. Розкажи про характер старовинного танцю.
4. Які рухи танцюристів ти уявляєш під цю музику?
5. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію творів.

Вольфґанґ Моцарт — австрійський композитор, скрипаль, диригент, представник віденської класичної школи. Його перу належать численні симфонії, опери, концерти, велика кількість інструментальних творів.

ПАСТУШОК

Французька народна пісня

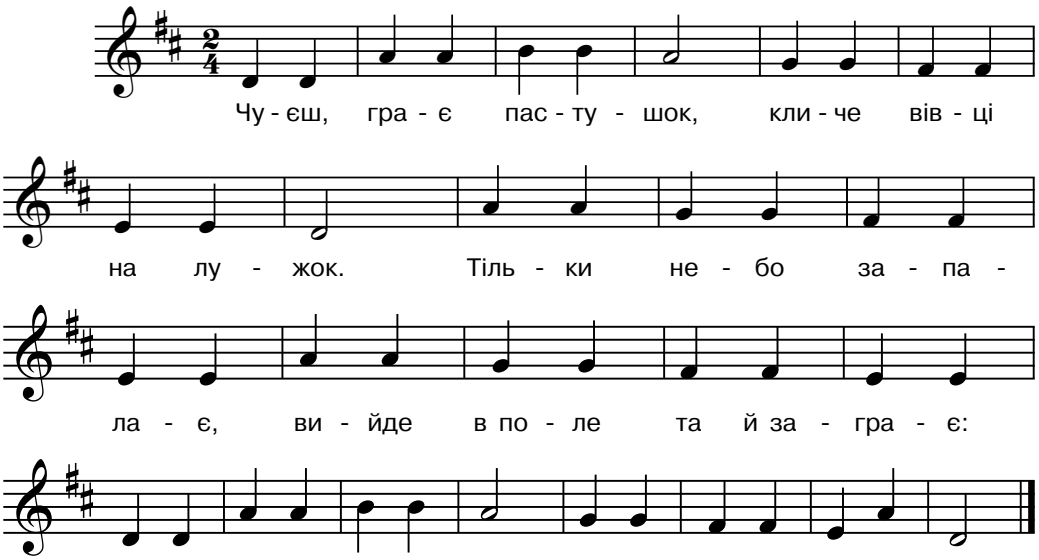

Чуєш, грає пастушок,
кличе вівці на лужок.
Тільки небо запалає,
вийде в поле та й заграє:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра,» —
чути з нашого двора.

Трави срібні від роси,
скрізь пташині голоси.
Соловейко сів на гілку,
в руки хлопець взяв сопілку:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра,
нам на луки вже пора».

Ми вирушаємо далі — у **Фінляндію**. Це держава на Півночі Європи.

Гельсінкі — столиця Фінляндії

Найдавніший пласт фінської музики представлений народними піснями: пастушими награваннями на берестяних ріжках і різноманіт-

них дудках, короткими піснями з імпровізацією речитативного характеру та героїчними піснями — рунами.

Фінській музиці притаманні імпровізаційність, танцювальність і велика емоційна насиченість.

Серед народних музичних інструментів найбільше виділяється *кантеле* — фінський струнний щипковий інструмент, що схожий на гуслі.

Кантеле

Фіни полюбляють танцювати *фінське танго, фінську польку, вербункош* та інші танці.

Я. Сібеліус. Симфонічна поема «Фінляндія».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Що ти уявляєш під час слухання твору?
2. Які характерні особливості фінської музики було відчутно у творі?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію прослуханої композиції.
4. Чи схожий цей твір на мотиви українських народних пісень?
5. Чи сподобався тобі цей твір? Чим саме?

Ян (Жан) Сібеліус — фінський композитор шведського походження. Вважається одним із найвизначніших композиторів Фінляндії. Автор симфоній, увертюр, поем та інших творів.

ПАСТУШОК

Музична гра

Пограй разом із пастушком, про якого ми вивчили пісню. Один із твоїх однокласників буде імітувати гру на сопілці, а інші виконуватимуть пісню у супроводі маракасів. Вигадай із друзями польку та затанцюй її разом із пастушком.

- Назви особливості французької та фінської народної музики.
- Які музичні інструменти та танці цих народів тобі відомі?
- Поміркуй, чи пов'язані між собою французькі та українські народні пісні.
- Розкажи про свої враження від подорожі.

Розглянь репродукцію картини. Що, на твою думку, є спільного та відмінного між музикою та живописом?

І. Левітан.
«Сутінки. Фінляндія»

Намалюй ілюстрацію до музичних творів про Францію.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА БАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН

Привіт, мій друже! Сьогодні ти познайомишся з музичною культурою Балтійських країн: **Латвії**, **Литви** та **Естонії**. Ці країни знаходяться на Півночі Європи та омиваються Балтійським морем.

Любов до рідної землі, що втілилась у музиці, піснях, танцях, поезії та в інших видах мистецтва, є важливою рисою народної культури Балтійських країн. Тут шанують та оберігають власну національну музичну культуру. Співуча душа прибалтів особливо виразно відобразилася в пісні. У цих країнах з особливою увагою ставляться до пісенних фестивалів і свят.

Масовий танок та виконання народних пісень великим хором — це традиція балтійських народних свят і гулянь. Для більшості танців характерна симетричність малюнка і рухів. Останні — легкі та м'які, а стрибки невисокі та плавні.

НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ БАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН

Скудучай

Канклеси

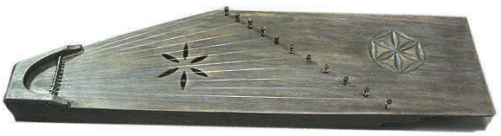

Кокле

Стабуле

Литовська народна пісня «Добрий мірошник».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від литовської народної пісні.
2. Що ти уявляєш, слухаючи музичний твір?
3. Який характер мелодії пісні?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності твору.
5. Чи сподобалася тобі пісня? Чим саме?

Підготуй акварельні фарби або кольорові олівці. Зроби ілюстрацію до прослуханої пісні за допомогою кольорових штрихів.

Естонський народний танець «Тульяк».

К. М'ясков. «Литовський танець».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від прослуханих творів.
2. Які особливості народних танців відчувалися у творах?

3. Охарактеризуй мелодії та засоби музичної виразності творів.
4. Поміркуй, які спільні та відмінні ознаки між українськими народними танцями та тими, які щойно звучали.
5. Розглянь ілюстрацію. Чи таким ти уявляєш естонський народний танець, слухаючи музику?

ПІВНИК

Латвійська народна пісня

Не поспішаючи

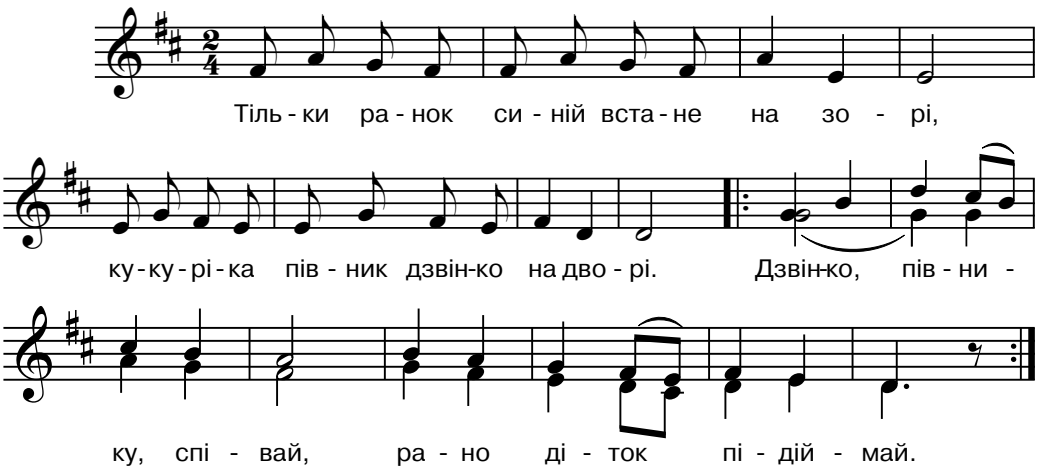

Тільки ранок синій встане на зорі,
кукуріка півник дзвінко на дворі.
Приспів:
Дзвінко, півнику, співай,
рано діток підіймай. | *Двічі*

Завтра починаються у нас жнива,
буде працювати в полі вся рідня.
Приспів.

Будем в полі дружно жати ми ячмінь,
буде чутно нашу пісню в далечінь.
Приспів.

Нам потрібно завтра теж раніше встать,
бо ніяк не можна в день такий відстать.
Приспів.

Оксанка і Петрик запрошують на ігровий майданчик. Тут на тебе чекає півник із пісні, яку ми щойно вивчили. Хтось із твоїх однокласників буде півником і будитиме всіх, а інші співатимуть і рухами тіла відтворюватимуть слова пісні.

- Які народні музичні інструменти та танці прибалтів ти знаєш?
- Музика якого композитора створила образ литовського народного танцю?
- Чи схожа музика балтійських народів на мотиви українських народних пісень?

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів ті, що нагадують музику балтійських народів? Запам’ятай авторів та виконавців музичних творів.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА КРАЇН АЗІЇ. ТУРКМЕНІСТАН, УЗБЕКИСТАН

Привіт, друже! Наша музична подорож країнами світу продовжується. Сьогодні ми розпочнемо мандрівку країнами Азії.

Азія — найбільша за площею та населенням частина світу, вона поділяється на декілька частин.

Поглянь, Оксанка та Петрик у національному туркменському вбранні чекають на тебе, адже наша мандрівка розпочинається з Туркменістану.

Ашгабат — столиця Туркменістану

Туркменістан — держава в Центральній Азії.

Туркменська музична культура у своїй основі має народні мотиви і традиції та характеризується особливим звучанням зі складними розмірами та прийомами гри на народних інструментах.

Народна туркменська музика, як і слов'янська, містить у собі календарно-обрядові та соціально-побутові пісні.

ТУРКМЕНСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Дута́р

Туйду́к

Кобу́з

Гіджа́к

Розглянь ілюстрацію туркменського танцю. Порівняй його рухи з українськими народними танцями.

Калейдоскоп народних туркменських пісень. К. М'ясков. «Туркменський танець».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Які мотиви народної туркменської музики було відчутно у творах?
2. Чи вдалося композитору створити образ танцю? Які особливості туркменського танцю пролунали в музиці?
3. Порівняй українські музичні мотиви з туркменськими. У чому, на твою думку, полягає різниця між ними?

Ми мандруємо до **Узбекистану**. Музична культура узбеків зародилася дуже давно та тісно пов'язана з музичною культурою всієї Центральної Азії. В основі узбецької народної музичної творчості — спів і гра в унісон.

Ташкент — столиця Узбекистану

УЗБЕЦЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Дóйра

Карнáй

Сурнáй

Нагорá

Мавриги — унікальний музично-поетичний і танцювальний жанр народно-професійної музики в Узбекистані. Цей стиль має унікальні колоритні мелодії, у ньому поєднуються спів, танець і звучання національних інструментів.

Узбецька народна пісня-танець «Мавриги» (відеоперегляд).

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Поділися своїми враженнями від твору.
2. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію твору.
3. Які особливості мавриги тобі вдалося виділити?

Унісон — одночасне звучання двох або декількох звуків інструментів або голосів однакової висоти.

У країнах Азії поширеними є ансамблі *машокля,* що схожі на троїсті музики України. До складу такого ансамблю в Узбекистані й Таджикистані входять інструменти сурнай, краю, нагора.

До цікавих вокальних прийомів виконання пісень відносять *секдирмек* (довге виконання звуку «і-і-і»), *джук-джук* (повторення голосного звука з горловим призвуком); в інструментальній музиці поширені прийоми *чайкамак* (зміна сили звучання, тембру і висоти дутара), *янланмак* (ехо, коли долонею торкаються струн) та інші.

РІДНІЙ ВЧИТЕЛЬЦІ

Слова Л. Забашти *Музика В.Таловирі*

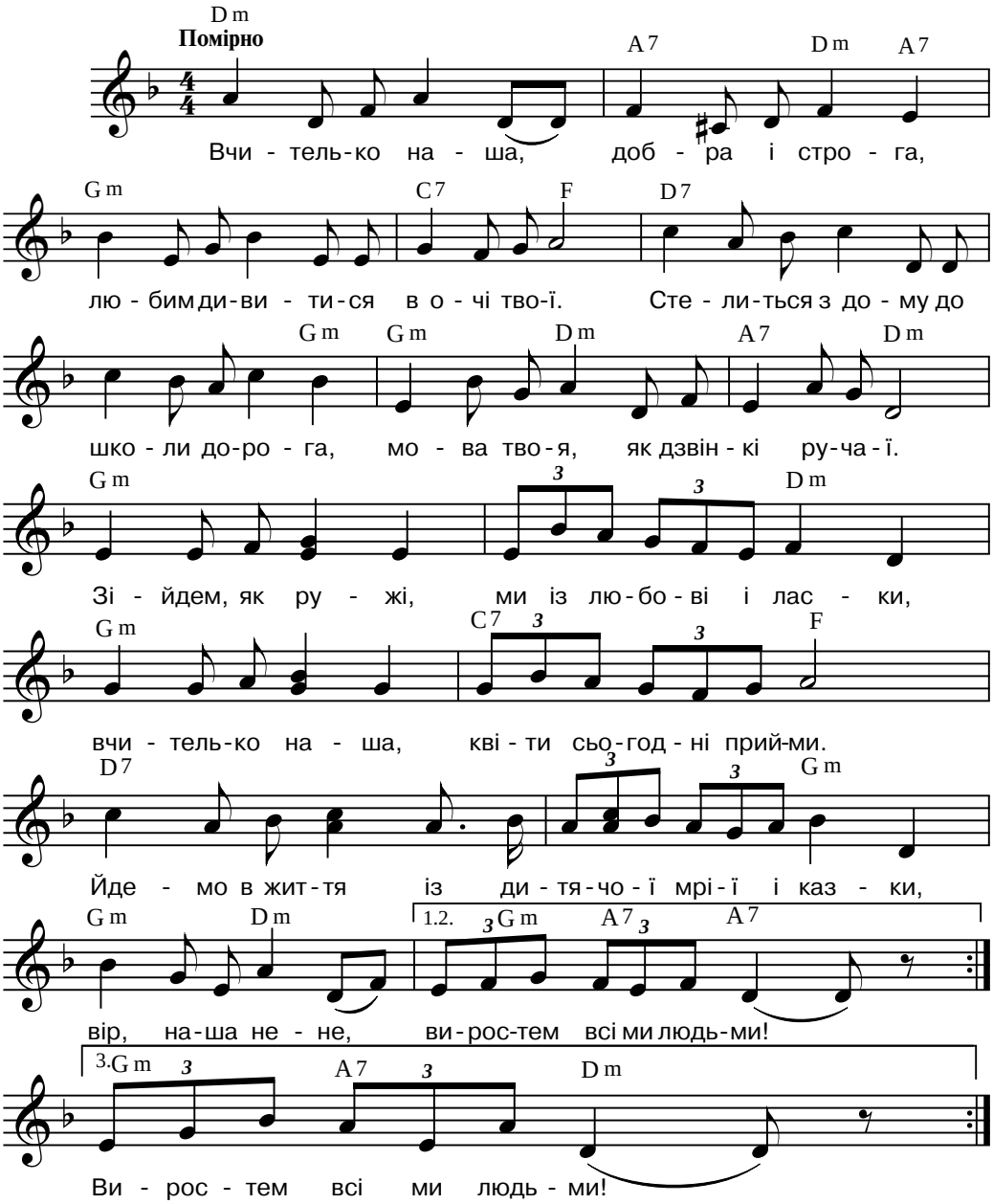

Вчителько наша, добра і строга,
любим дивитися в очі твої.

Стелиться з дому до школи дорога,
мова твоя, як дзвінкі ручаї.

Приспів:

Зійдем, як ружі, ми із любові і ласки,
вчителько наша, квіти сьогодні прийми.
Йдемо в життя із дитячої мрії і казки,
вір, наша нене, виростем всі ми людьми!

Читанку ніжно беремо в руки,
йдемо з тобою в незнані світи,
ти відкриваєш нам щастя науки,
рідному слову навчаєш нас ти.

Приспів.

Дзвін малиновий кличе до школи,
зве нас Вітчизна на славні діла.
Ми не забудемо, рідна, ніколи
тої любові, що ти нам дала.

Приспів.

Оксанка і Петрик запрошують на ігровий майданчик, де ти з друзями поводиш хоровод під пісню «Рідній вчительці».

- Чи сподобалася тобі подорож країнами Центральної Азії?
- Чим особлива народна музика цих країн?
- Назви спільні та відмінні риси музичних мотивів азіатських народів та українців.

Послухай музичний альбом. Чи є серед творів мотиви, схожі на туркменську чи узбецьку музику? Проілюструй твір, який тобі найбільше сподобається.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЗАКАВКАЗЗЯ

Добрий день, друже. Сьогодні ми помандруємо до країн Закавказзя. На нас чекає знайомство з музичною культурою Грузії, Вірменії та Азербайджану.

Тбілісі — столиця Грузії

Музична культура народів Завказзя відрізняється своєю емоційною насиченістю, енергією, ритмічними та мелодійними особливостями, а також вокальним багатоголоссям. Їй властиві «гострий» ритм, яскраві акценти та велика роль ударних інструментів.

ЗАКАВКАЗЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Пандурі

Дудук

Бамбір

Джура нагара

Думбек

Гавал

Грузія славиться своїми красивими і витонченими танцями. Танцювальні ансамблі тут, як правило, дуже численні. Кожен регіон країни має свій особливий танець. Найбільшої популярності набула **лезгинка** — один із традиційних кавказьких танців. Танцюристи, наче змагаючись, демонструють віртуозність, спритність і невтомність. Виконують його як сольний чоловічий танець, а також у парі з жінкою.

Грузинський народний танець «Лезгинка». Український гопак.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи про своє враження від енергійної лезгинки.
2. Які інструменти звучали у творі?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію лезгинки.

4. У чому особливість ритмічного виконання грузинського танцю?
5. Порівняй український гопак із грузинським танцем. Які в них спільні та відмінні риси?

Музика **Вірменії** та **Азербайджану** дуже різноманітна та лірична, але здебільшого вона стрімка і запальна. У ній — вдача народів гір, особливості звичаїв і традицій цих народів.

Татевський монастир у Вірменії

А. Штогаренко. Струнний квартет «Вірменські ескізи».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Який настрій викликав у тебе музичний твір?
2. У чому особливість звучання твору?
3. Які інструменти звучали у ньому?
4. Чи вдалося композитору створити музичну карину Вірменії?
5. Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію твору.

Ескізи — музичні твори, які наче змальовують картини природи чи побуту в музиці.

Андрій Штогаренко — український композитор, педагог, музично-громадський діяч. Серед його творів — шість симфоній, сюїти для струнного оркестру, численні хорові композиції, солоспіви, музика для вистав і фільмів тощо.

А зараз помандруємо до Азербайджану та вивчимо азербайджанську дитячу пісеньку.

Баку — столиця Азербайджану

КУРЧАТКА

Слова Т. Муталлібова *Музика Г. Гусейнлі*

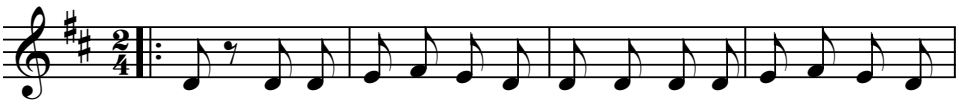

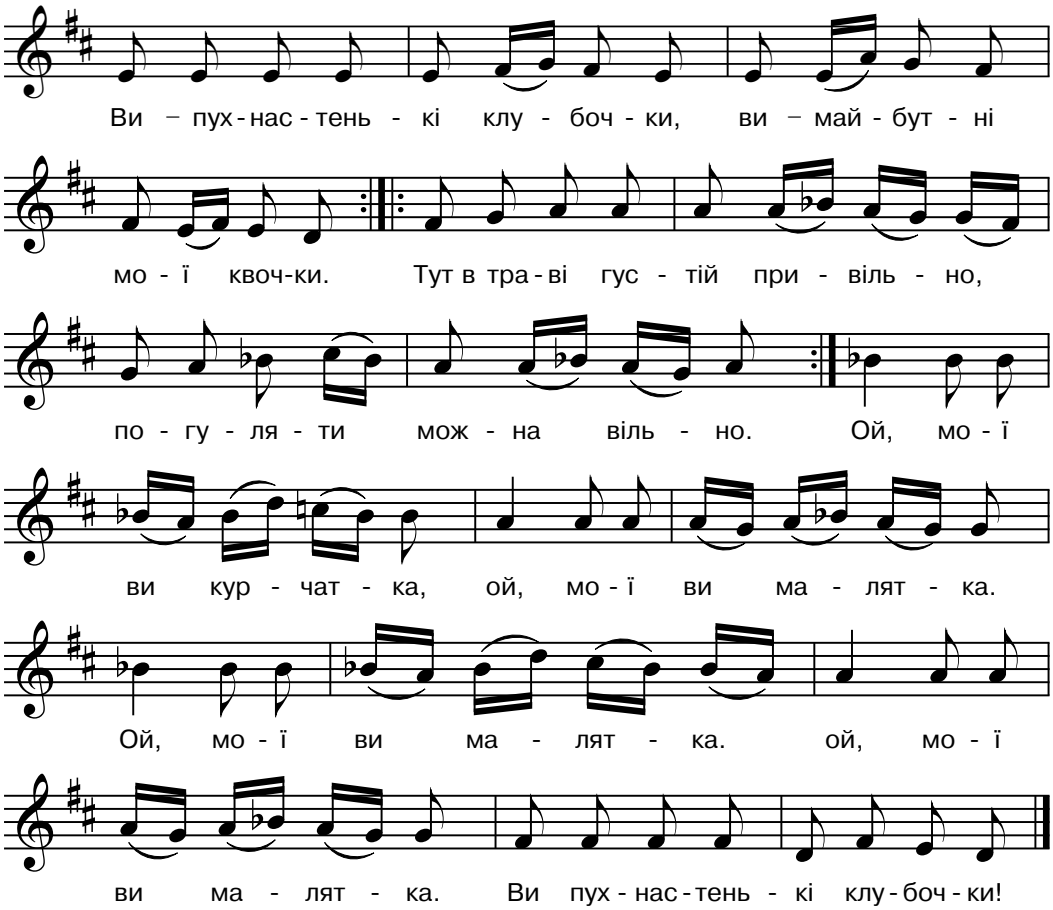

Ціп-ціп, мої курчатка,
ціп-ціп-ціп, мої малятка.
Ви — пухнастенькі клубочки,
ви — майбутні мої квочки.

Тут в траві густій привільно,
погуляти можна вільно.
Ой, мої ви курчатка,
ой, мої ви малятка.
Ви — пухнастенькі клубочки.

Двічі

Ціп-ціп, мої курчатка,
ціп-ціп-ціп, мої малятка.

Ви — пухнастенькі клубочки,
Ви — майбутні мої квочки.

Ой, підходьте ви напитись,
дам зерна вам і водиці.
Ой, мої ви курчатка,
ой, мої ви малятка. *Двічі*
Ви — пухнастенькі клубочки.

Чи сподобалася тобі азербайджанська дитяча пісенька?

А зараз наші друзі запрошують на ігровий майданчик потанцювати лезгинку. Обери ударні та шумові інструменти і спробуй створити музичний супровід до танцю. Рухами тіла зобрази характер народного танцю Закавказзя.

- Які особливості музики Закавказзя ти знаєш?
- Які музичні інструменти поширені серед цих народів?
- Що таке лезгинка? Назви характерні риси закавказького танцю.
- Який музичний твір українського композитора допоміг познайомитися з Вірменією?
- Яку пісню ми вивчили? Про що вона?

Послухай музику народів Закавказзя.

Намалюй ілюстрацію під назвою «Музика Закавказзя».

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА КРАЇН АЗІЇ. ЯПОНІЯ, ІНДОНЕЗІЯ

Привіт, любий друже. Сьогодні ти познайомишся з музичною культурою Японії та Індонезії.

Музичну культуру **Японії** умовно розподіляють на традиційну, до якої, окрім придворної чи театральної музики старовини, зараховують народні музичні твори, та популярну, сучасну музику, яка включає в себе різноманітні музичні жанри і напрямки, що були започатковані з середини XX століття. Особливими є національна культура Японії, традиційні танці та пісні.

Фудзіяма — священна гора Японії

Звучання національних японських інструментів за своїм звуковим тембром значно відрізняється від звичних для нас інструментів.

Наприклад, **сямісен** — традиційний струнний музичний інструмент Японії.

На ньому грають пластиною (плектром), інколи — пальцями, вдаряючи не тільки по струнах, а й по деці, що створює оригінальний тембровий ефект.

ЯПОНСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Сякуха́ті

Сямісе́н

Бі́ва

Ко́то

Цікавим є японський національний театр танцю — **кабукі**, де мовлення і рухи акторів супроводжуються танцями з віялом, музикою та коментарем співака-оповідача під акомпанемент сямісена.

Калейдоскоп народної японської музики.

Перегляд виступу японського народного ансамблю (фрагмент).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Який настрій тобі навіяла музика?
2. У чому особливість звучання японських народних інструментів?
3. З яким українським інструментом можна порівняти сямісен?
4. Чи сподобалася тобі музика? Чим саме?

Оксанка і Петрик пропонують тобі зробити з паперу традиційний атрибут японського костюма і танців — віяло. Спробуй власноруч зробити віяло, потім розфарбуй його квіточками сакури — японської вишні.

Д. Кабалевський. Варіації на японську народну тему.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яку картину Японії ти уявляєш, слухаючи твір?
2. Чи вдалося композитору створити образ японської культури в інструментальному творі?
3. За допомогою яких засобів музичної виразності це досяглося?
4. Чи є щось спільне між японськими мелодіями та українською народною музикою? Що саме?

Індонезія — країна Океанії та Південно-Східної Азії.

Велику розповсюдженість отримали танці островів Ява і Балі, що базуються на мові жестів.

Розглянь яскравий костюм танцівниці, елементи якого мають символічне значення.

Індонезійські танці разом із музичним супроводом перетворилися у цілі вистави і являють собою частину цілого народного обряду. Музична мова танцю складна, насичена специфічними зворотами та музичними прийомами.

Індонезійський народний танець.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яке враження на тебе справив танець?
2. Що є особливим в індонезійській музиці?
3. Порівняй музику індонезійського танцю з народними танцями українців. Які в них спільні та відмінні риси?
4. Чим музична мова Індонезії відрізняється від музичних мотивів слов'янських народів?

ПРОГУЛЯНКА З БАТЬКОМ

Індонезійська народна пісня

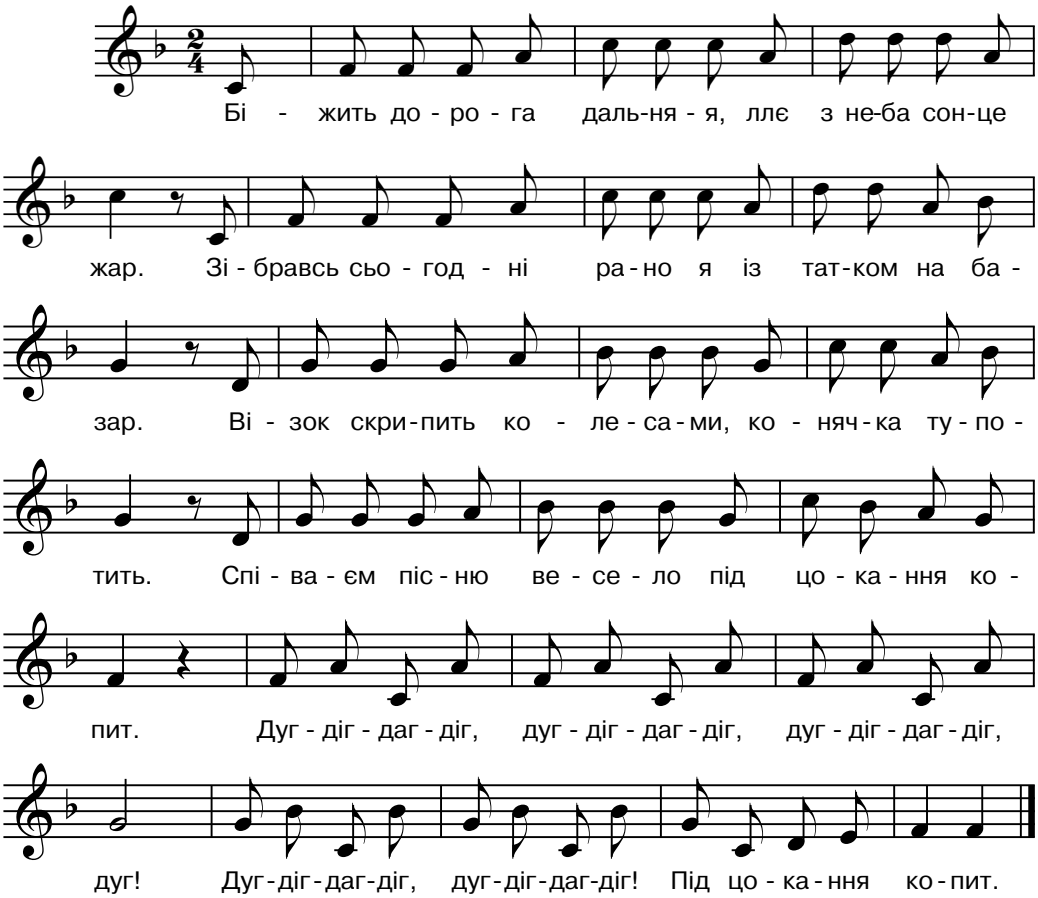

Біжить дорога дальняя,
ллє з неба сонце жар.
Зібравсь сьогодні рано я
із татком на базар.
Візок скрипить колесами,
конячка тупотить.
Співаєм пісню весело
під цокання копит.

Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг,
дуг-діг-даг-діг, дуг!
Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг!
Під цокання копит.

Татусь дозволив правити,
у руки віжки дав.
Сам раджа міг би заздрити,
якби про це він знав.
Бо я не гірш від раджів тих
умію править сам
і пісеньку не гірш від них
я заспіваю вам!

Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг,
Дуг-діг-даг-діг, дуг!
Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг!
Я заспіваю вам!

Наші друзі запрошують на ігровий майданчик. Заспівай індонезійську пісню ще раз, імітуючи поїздку на возі та супроводжуючи спів грою на музичних інструментах (маракасах та дзвіночках).

- У чому особливість народних мелодій Японії та Індонезії?
- Які народні танці тобі запам’яталися? Поміркуй, які особливості має танець жестів.
- Назви народні японські музичні інструменти.
- Чи вразила тебе подорож країнами Азії? Чим саме?

Послухай музичний альбом. Чи є серед композицій твори з японськими чи індонезійськими мотивами? Проілюструй твір, який тобі найбільше сподобається.

МУЗИКА НЕ ЗНАЄ КОРДОНІВ

Підсумковий урок

Добрий день, мій друже! Сьогодні наша подорож завершується.

Пригадаймо разом ті країни, в яких ми побували під час нашої музичної мандрівки. Оксанка і Петрик приготували для нас цікаві завдання.

МУЗИКА РІЗНИХ КРАЇН

Дай відповіді на запитання.

1. Хто такі слов'яни та на які гілки вони поділяються.
2. Перелічи спільні риси українських та російських ліричних пісень.
3. Назви усі народні танці східних слов'ян, які ти знаєш.
4. Що таке музична мова певної країни? Чому вона зрозуміла усім без перекладу?
5. Перелічи найпопулярніші народні танці країн Європи й Азії.
6. Дай визначення поняттям *підголоскове багатоголосся, баркарола, концерт, ескізи*.

А тепер постав собі оцінку. За кожну правильну і вичерпну відповідь на запитання — 2 бали.

КРАМНИЧКА МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

У нашій невеличкій крамниці зібрані музичні інструменти багатьох народів. Назви кожен інструмент та розкажи про країну, де він застосовується у професійній та народній музиці.

СПІВОЧА КАРУСЕЛЬ

Пісенна карусель понесе нас у різні країни. Впізнай пісню за вступом і малюнком. Заспівай її перший куплет. Влаштуймо свято улюбленої пісні!

ІГРОВИЙ МАЙДАНЧИК

На ігровому майданчику ми зустрінемося з різними народними танцями. Спробуй відтворити рухами танцювальні фігури різних країн таким чином, щоб твої друзі впізнали таночок.

А НЕЗАБАРОМ ЛІТО

А незабаром літо! Літо!
Чарівна й радісна пора.
Промінням сонечка зігріте.
Це ж відпочинок, пісня, гра!
В дітей канікули веселі
та стільки планів і надій...
І вже не всидиш сам в оселі,
летиш на вулицю мерщій.
Хоч спека там несамовита,
та є фонтан або ріка.
І бавляться в водичці діти,
бо манить всіх вода стрімка.
А літо й справді дивне диво:
тут грози і веселка є.
Улітку тепло і красиво,
стежками казочка снує.

Надія Красоткіна

Ура, канікули!

ЗМІСТ

Музика мого народу

Музика рідного краю 6
Грають троїсті музики 12
Календарно-обрядові пісні. Жниварські пісні 16
Музика в побуті 22
Колисала мене мати 26
Співають діти 30
Українці жартують і танцюють 36
Музика в житті народу. Урок узагальнення знань 40
Українська народна дума 44
В піснях історія народу 50
Лірична пісня народу 54
Народна й професійна музика 60
Пісня — джерело музичних творів 64
Професійна музика у народному дусі 68
Календарно-обрядові зимові пісні 72
Музика мого народу. Підсумковий урок 76

Музика не знає кордонів

Українська музика як частина музичної культури слов'ян 80
Музика російського народу 86
Музика білоруського народу 90
Танці східних слов'ян у професійній музиці 94

Музична культура західних слов'ян 98
Музична культура південних слов'ян.....104
Календарно-обрядові весняні пісні 108
Обробка народних пісень.....114
Календарно-обрядові пісні у професійній музиці.....118
Музика слов'янських народів. Урок узагальнення знань....122
Музична культура Європи. Італія..... 126
Музична культура Європи. Угорщина..... 134
Музична культура Європи. Франція, Фінляндія..... 140
Музична культура Балтійських країн 146
Музична культура країн Азії. Туркменістан, Узбекистан ... 150
Музична культура Закавказзя 156
Музична культура країн Азії. Японія, Індонезія 162
Музика не знає кордонів. Підсумковий урок..... 168

Навчальне видання

КОНДРАТОВА Людмила Григорівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ПІДРУЧНИК ДЛЯ 4 КЛАСУ
загальноосвітніх навчальних закладів

У підручнику використані репродукції творів авторів:

І. Грищука, І. Сколоздри, М. Пимоненка, Т. Шевченка, Г. Розеленда, Л. Андрощук, В. Тропініна, Ю. Чумака, М. Дерегуса, С. Ляховича, Е. Козака, І. Гончара, К. Трутовського, А. Куїнджі, І. Труша, М. Бурачека, М. Боскіна, В. Семенова, О. Новаківського, К. Брюллова, С. Колеснікова, В. Черкасова, О. Мілюкова, А. Бейлі, Дж. Каналетто, І. Айвазовського, Є. де Блааса, І. Левітана.

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Оксана Базан*
Музичний редактор *Володимир Островський*
Художники *Олеся Томків, Олег Кіналь, Ірина Басалига*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Верстка *Галини Кузів*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 12.01.2015. Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Pragmatica. Друк офсетний. Умовн. друк арк. 14,256
Умовн. фарбо-відб. 57,024.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-4118-8
9 789661 041188